Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.9, No.2 (Serial 18), Autumn & Winter 2026-27
DOI: 10.22070/nic.2026.21327.1465
(Research Article)

The Legal Obligation of Hijab in the Islamic Republic of Iran: An Analysis of Its Ethical, Legal, and Civilizational Foundations

Ahmad Amiri *
Hojjat Mobayen **
Abdolkarim Haghighi ***

Received on: 03/11/2025
Accepted on: 19/05/2026

Abstract

The issue of compulsory hijab in the Islamic Republic of Iran represents a complex and multidimensional phenomenon situated at the intersection of religious ethics, legal norms, and civilizational discourse. While often framed as a legal requirement, hijab in the Islamic paradigm is fundamentally rooted in a broader ethical system that emphasizes human dignity, modesty, and social responsibility. At the same time, within the Iranian legal system, it has been codified as a mandatory norm supported by criminal sanctions and justified through principles such as public order, collective welfare, and the protection of moral values. Beyond these dimensions, hijab also functions as a component of the Islamic lifestyle and a marker of

* Assistant Professor Faculty of Law and Political Science of Shiraz University, Shiraz, Iran. (Corresponding Author).
amiri.ahmad1357@gmail.com 0009-0009-4466-0485
** Assistant Professor Faculty of Law and Political Science of Shiraz University, Shiraz, Iran.
mobayen@gmail.com 0000-0002-7997-2851
*** PhD, Jurisprudence and the Fundaments of Islamic Law, Shiraz University, Shiraz, Iran.
k90776653@gmail.com 0009-0004-6551-6793

CC BY

Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.9, No.2 (Serial 18), Autumn & Winter 2026-27
DOI: 10.22070/nic.2026.21327.1465
(Research Article)

cultural identity within the broader framework of the New Islamic Civilization. This study seeks to provide a comprehensive and integrated analysis of the ethical, legal, and civilizational dimensions of compulsory hijab, moving beyond reductionist approaches that limit the discussion to a single domain

Purpose: The primary objective of this study is to develop a coherent analytical framework for understanding the legal obligation of hijab by examining its underlying ethical principles, legal justifications, and civilizational functions. The research aims to answer the central question of how compulsory hijab can be theoretically justified in a way that simultaneously preserves Islamic values, respects human dignity, and maintains a balance between individual freedoms and collective interests. Additionally, the study seeks to bridge the gap in existing literature by offering a multidisciplinary perspective that integrates moral philosophy, public law, and civilizational analysis.

Methodology: This research adopts a descriptive–analytical approach based on library-based sources, including Islamic jurisprudential texts, legal doctrines, constitutional principles, and contemporary sociocultural studies. The analysis is conducted through a qualitative examination of key concepts such as public order, the principle of preventing harm, the doctrine of blocking the means to wrongdoing (sadd al-dhara'i), and the principle of enjoining good and forbidding evil. Furthermore, the study employs a conceptual framework that connects ethical norms with legal structures and extends the analysis to the macro-level of civilizational theory. By synthesizing insights from multiple disciplines, the research reconstructs the position of hijab within a comprehensive theoretical model.

Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.9, No.2 (Serial 18), Autumn & Winter 2026-27
DOI: 10.22070/nic.2026.21327.1465
(Research Article)

Findings: The findings indicate that the ethical foundations of hijab are deeply embedded in values such as chastity, human dignity, social responsibility, and the preservation of psychological and moral well-being in society. From a legal perspective, the obligation of hijab in Iran is justified through a combination of public law principles, including the protection of public order, the prevention of social harm, and the limitation of individual freedoms in cases of conflict with collective interests. The study also finds that jurisprudential doctrines such as blocking the means to wrongdoing (sadd al-dhara'i) and the principle of enjoining good and forbidding evil provide a religious-legal basis for state intervention in regulating social behavior. At the civilizational level, hijab emerges as more than a legal rule; it functions as an element of the Islamic lifestyle, a mechanism for reproducing cultural identity, and a tool for structuring social interactions in accordance with a value-oriented worldview. It contributes to the formation of a moral public space, the strengthening of family institutions, and the differentiation of Islamic civilization from competing cultural paradigms. However, the findings also highlight that reliance solely on coercive legal measures may lead to a gap between law and social practice, thereby reducing effectiveness and legitimacy.

Conclusion: The study concludes that the legal obligation of hijab in the Islamic Republic of Iran can only be fully understood through an integrated approach that simultaneously considers its ethical, legal, and civilizational dimensions. While legal enforcement may be justified as a mechanism for protecting public order and collective values, its effectiveness depends largely on cultural acceptance, social internalization, and public trust. Therefore, a balanced and

Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.9, No.2 (Serial 18), Autumn & Winter 2026-27
DOI: 10.22070/nic.2026.21327.1465
(Research Article)

multidimensional policy approach is necessary—one that prioritizes cultural persuasion, education, and the strengthening of social norms, while employing legal sanctions as a last-resort measure. Such an approach not only enhances the legitimacy and sustainability of legal norms but also contributes to the broader process of Islamic civilizational development by harmonizing law, ethics, and culture within a coherent framework.

Keywords: Compulsory Hijab, Law and Ethics, Public Order, Civilizational Analysis, Islamic Lifestyle, Criminalization

دوفصلنامه علمی مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی
دوره ۹، شماره ۲ (پیاپی ۱۸)،پاییز و زمستان ۱۴۰۵، صص ۱۲۱- ۱۵۰
DOI: 10.22070/nic.2026.21327.1465
مقاله پژوهشی

الزام قانونی حجاب در نظام جمهوری اسلامی ایران: تحلیلی بر مبانی اخلاقی، حقوقی و کارکردهای تمدنی

احمد امیری *
حجت مبین **
عبدالکریم حقیقی ***

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۱۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۲۹

چکیده

مسئلهٔ الزام به حجاب ازجمله موضوعات مناقشه‌برانگیز در تقاطع میان اخلاق دینی، نظام حقوقی و الگوهای تمدنی است که تحلیل جامع آن مستلزم بررسی چندلایهٔ مبانی نظری در این سه حوزه است. در نظام معرفتی اسلام، حجاب واجد ماهیتی اخلاق‌محور و ناظر به صیانت از کرامت انسانی، عفت عمومی و سلامت روانی جامعه تلقی می‌شود. درعین‌حال، در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران، این مقوله به‌عنوان یک الزام قانونی با ضمانت اجرای کیفری تعریف شده و در چهارچوب اصولی چون نظم عمومی، مصلحت اجتماعی و مسئولیت جمعی تبیین می‌شود. پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی‌تحلیلی و به شیوهٔ کتابخانه‌ای، ضمن تبیین مبانی اخلاقی و حقوقی الزام به حجاب، به بررسی ابعاد تمدنی آن در چهارچوب تمدن نوین اسلامی نیز می‌پردازد. در این سطح، حجاب نه‌تنها یک هنجار فردی یا حکم شرعی بلکه به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی و سازوکاری برای بازتولید هویت فرهنگی، تنظیم روابط اجتماعی و تقویت نظم اخلاقی در جامعه تحلیل می‌شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در نظام حقوقی مبتنی‌بر شریعت، اولویت با اقناع فرهنگی، درونی‌سازی هنجارها و تقویت سرمایهٔ اجتماعی است، اما در صورت تهدید ارزش‌های بنیادین و اخلال در نظم عمومی، استفاده از ضمانت اجراهای حقوقی و کیفری به‌عنوان ابزار نهایی قابل توجیه خواهد بود. درنهایت، اتخاذ رویکردی ترکیبی، تدریجی و هوشمند که همزمان ابعاد اخلاقی، حقوقی و تمدنی را در نظر گیرد، به ایجاد تعادل میان آزادی‌های فردی و مصالح اجتماعی و نیز تقویت فرایند تمدن‌سازی اسلامی منجر می‌شود.

کلمات کلیدی: الزام به حجاب، حقوق و اخلاق، نظم عمومی، تحلیل تمدنی، سبک زندگی اسلامی، جرم‌انگاری

* استادیار گروه حقوق خصوصی و اسلامی، دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. (نویسندهٔ مسئول).
amiri.ahmad1357@gmail.com 0009-0009-4466-0485
** استادیار گروه حقوق خصوصی و اسلامی، دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
mobayen@gmail.com 0000-0002-7997-2851
*** دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
k90776653@gmail.com 0009-0004-6551-6793

CC BY

بیان مسئله

الزام به رعایت حجاب، به‌مثابهٔ یکی از برجسته‌ترین جلوه‌های پیوند میان دین، اخلاق، حقوق و فرهنگ، همواره از مسائل چالش‌برانگیز در جوامع اسلامی، به‌ویژه در نظام‌های حقوقی مبتنی‌بر شریعت، بوده است. در جمهوری اسلامی ایران، این الزام نه‌تنها ریشه در آموزه‌های دینی و اخلاقی دارد، بلکه با اتکا به اصول قانون اساسی، قواعد فقهی و سیاست‌های جنایی، به‌صورت یک تکلیف حقوقی الزام‌آور با ضمانت اجرای کیفری تعریف شده است. این وضعیت، پرسش‌های بنیادینی را دربارهٔ نسبت میان آزادی‌های فردی، نظم عمومی، مداخلهٔ دولت و مشروعیت الزام‌های قانونی در حوزهٔ سبک زندگی مطرح می‌کند.

ازسوی‌دیگر، حجاب در گفتمان اسلامی فقط به‌عنوان حکمی عبادی یا پدیده‌ای ظاهری قابل تقلیل نیست، بلکه مفهومی چندبعدی است که بر پایهٔ مؤلفه‌هایی همچون کرامت انسانی، عفت، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و سلامت روانی جامعه استوار است. در این چهارچوب، تحلیل حجاب نیازمند نگاهی فراتر از سطح فردی و توجه به کارکردهای اجتماعی و فرهنگی آن است.

افزون بر این، در سال‌های اخیر، رویکردهای تمدنی در تحلیل مسائل فرهنگی و اجتماعی، در فهم جایگاه هنجارهایی چون حجاب افق‌های جدیدی را گشوده‌اند. در این رویکرد، حجاب به‌عنوان بخشی از سبک زندگی اسلامی و یکی از عناصر شکل‌دهنده به نظم فرهنگی و هویت تمدنی جامعهٔ اسلامی مورد توجه قرار می‌گیرد. از این منظر، حجاب نه‌تنها یک تکلیف فردی یا قاعدهٔ حقوقی، بلکه مؤلفه‌ای در فرایند بازسازی تمدن نوین اسلامی و تنظیم الگوی زیست اجتماعی براساسِ جهان‌بینی توحیدی تلقی می‌شود.

پژوهش حاضر با رویکردی توصیفی‌تحلیلی و بر پایهٔ منابع فقهی، حقوقی و اجتماعی درصدد است تا با تبیین مبانی اخلاقی و حقوقی الزام به حجاب و نیز تحلیل ابعاد تمدنی آن، برای درک جایگاه این پدیده در نظام حقوقی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران چهارچوبی منسجم ارائه دهد. مسئلهٔ اصلی این پژوهش آن است که چگونه می‌توان الزام به حجاب را به‌گونه‌ای تبیین کرد که ضمن حفظ اصول اسلامی و مصالح اجتماعی، با کرامت انسانی، آزادی‌های مشروع و الزامات تمدن‌سازی اسلامی نیز هم‌راستا باشد.

پیشینه

ادبیات نظری مرتبط با حجاب در نظام حقوقی و فکری معاصر را می‌توان ذیل سه رویکرد عمدهٔ اخلاقی ـ تربیتی، حقوقی ـ فقهی و اجتماعی ـ فرهنگی طبقه‌بندی کرد. در رویکرد اخلاقی، حجاب به‌عنوان یکی از مظاهر فضایل اخلاقی نظیر عفت، کرامت انسانی و خودکنترلی تحلیل شده و به کارکرد آن

در ارتقای سلامت اخلاقی و روانی جامعه و درونی‌سازی هنجارهای رفتاری تأکید شده است (نیکخو و همکاران، ۱۴۰۳، صص۱۸۵-۱۹۶). در رویکرد حقوقی ـ فقهی، تمرکز اصلی بر تبیین مبانی الزام قانونی حجاب در چهارچوب اصول حقوق عمومی، به‌ویژه مفاهیمی همچون نظم عمومی، اخلاق حسنه، مصالح عمومی و مبانی مشروعیت دخالت حاکمیت در تنظیم رفتارهای اجتماعی بوده است. در این چهارچوب، حجاب به‌عنوان یک قاعدهٔ آمرهٔ حقوقی و بخشی از نظام هنجاری الزام‌آور تلقی می‌شود (سجادی و همکاران، ۱۴۰۴، صص۱-۱۴). در رویکرد اجتماعی_فرهنگی نیز، حجاب عمدتاً به‌عنوان یک هنجار اجتماعی با کارکردهایی نظیر تنظیم روابط جنسیتی، صیانت از نهاد خانواده و حفظ انسجام فرهنگی و هویتی جامعه مورد بررسی قرار گرفته است (حسین‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷، صص۹-۴۰).

با وجود غنای نسبی این رویکردها، بررسی ادبیات موجود نشان می‌دهد که تحلیل‌های ارائه‌شده غالباً به‌صورت بخشی و در چهارچوب‌های تفکیک‌شدهٔ اخلاقی، حقوقی یا اجتماعی باقی مانده و کمتر به تلفیق نظام‌مند این سطوح تحلیلی پرداخته‌اند. به‌ویژه، جایگاه حجاب در سطح کلان حقوقی و نقش آن در فرایند شکل‌دهی به نظم اجتماعی مطلوب در چهارچوب الگوی تمدن اسلامی، کمتر مورد صورت‌بندی نظری منسجم قرار گرفته است.

پژوهش حاضر، با اتخاذ رویکردی بین‌رشته‌ای و مبتنی‌بر تحلیل حقوقی-تمدنی، درصدد پر کردن این خلأ نظری است. نوآوری اصلی این پژوهش در ارائهٔ چهارچوب تلفیقی سه‌سطحی است که در آن، حجاب نه فقط به‌عنوان یک تکلیف اخلاقی یا قاعدهٔ حقوقی منفرد بلکه به‌مثابهٔ بخشی از نظام حقوق عمومی و مؤلفه‌ای در فرایند تحقق نظم اجتماعی مبتنی‌بر الگوی تمدن نوین اسلامی تحلیل می‌شود. این پژوهش با عبور از تحلیل‌های تقلیل‌گرایانه، رابطهٔ میان مبانی اخلاقی، توجیهات حقوق عمومی (نظم عمومی، مصلحت و صلاحیت حاکمیت) و کارکردهای کلان اجتماعی-تمدنی حجاب را در ساختار مفهومی منسجمی بازسازی می‌کند و بدین ترتیب، امکان بازتعریف جایگاه حقوقی-تمدنی حجاب در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران را فراهم می‌کند.

۱. مبانی اخلاقی حجاب در نظام فکری اسلام

حجاب در اندیشهٔ اسلامی، فقط یک دستور شرعی یا ظاهری نیست، بلکه ریشه در منظومه‌ای اخلاقی، انسان‌شناختی و اجتماعی دارد (وحدانی‌فر و همکاران، ۱۴۰۰، ص۱۱) که غایت آن حفظ کرامت انسان، تنظیم روابط انسانی و تقویت سلامت معنوی جامعه است. برخلاف نگرش‌های تقلیل‌گرایانه که حجاب را محدود به پوشش جسم می‌دانند، در گفتمان اخلاق اسلامی، این مقوله به‌منزلهٔ تجلی بیرونی

فضیلت‌های درونی همچون عفت، حیا، خودکنترلی و تعهد اجتماعی شناخته می‌شود (باهره کریمی و همکاران، ۱۴۰۳، ص۷۷). آموزه‌های *قرآن* و سنت، نه‌تنها حجاب را یک حق یا وظیفهٔ فردی بلکه تکلیفی اخلاقی می‌دانند که ارتباط مستقیم با کرامت انسانی، صیانت از ساختار خانواده، سلامت روانی جامعه (رجبی، ۱۳۸۹، صص۱۸-۳۳؛ سجادی و همکاران، ۱۴۰۳، صص۳۳-۳۴) و مسئولیت‌پذیری جمعی دارد.

در این چهارچوب، بررسی مبانی اخلاقی حجاب در نظام فکری اسلام، ضرورتی دوچندان می‌یابد؛ زیرا درک صحیح جایگاه این پدیده در اخلاق اسلامی، هم در تبیین فلسفهٔ الزام شرعی آن مؤثر است و هم در دفاع عقلانی و اجتماعی از آن در برابر چالش‌های نوظهور فرهنگی. آنچه در ادامه می‌آید، واکاوی پنج مبنای اصلی اخلاقی حجاب است که شامل عفت و پاکدامنی، حفظ کرامت انسانی، تحکیم بنیان خانواده، تعادل‌بخشی به روابط اجتماعی و مسئولیت‌پذیری اخلاقی در قبال جامعه است. این مبانی، به‌مثابهٔ ارکان نظری حجاب، روشن می‌کنند که حجاب در اسلام نه ابزار سرکوب بلکه سازوکاری برای تعالی فرد و سلامت جامعه است.

۱-۱. حجاب به‌مثابهٔ تجلی فضیلت عفت و پاکدامنی

عفت به‌عنوان یکی از فضایل اخلاقی بنیادین در اسلام، محور اصلی توجیه اخلاقی حجاب است. از منظر اخلاق اسلامی، حجاب تنها پوشش ظاهری نیست، بلکه نماد کنترل درونی شهوات و حفظ حریم روابط انسانی است. امام علی(ع) در *نهج‌البلاغه* تصریح می‌کند: «العِفَّةُ رَأسُ کُلِّ خَیرٍ» (شریفی، ۱۳۸۶، ص۱۷۹؛ قرائتی، ۱۳۶۶، ج۱، ص۴۱۲).

درحقیقت، پوشش شرعی زن، تجسم عینی این فضیلت در عرصهٔ عمومی است که هم از کرامت زن پاسداری می‌کند و هم جامعه را از فروپاشی اخلاقی بازمی‌دارد. شهید مطهری با استناد به روایات، حجاب را حصاری برای مصونیت جامعه از آلودگی می‌داند که از تبدیل شدن زن به کالای مصرفی جلوگیری می‌کند (مطهری، ۱۳۹۳، صص۷۷-۸۷).

بنابراین حجاب در منظومهٔ اخلاق اسلامی، تجلی عینی و ضروری فضیلت بنیادین عفت است که در پیوندی استوار میان ساحت فردی، روابط انسانی و سلامت اجتماعی عمل می‌کند (جلائی نوبری،۱۴۰۳، ص۱؛ آینده‌چی و عرب خراسانی، ۱۴۰۲، صص۱۷۳-۱۷۹). از منظر فردی، عفت به‌عنوان سرآمد همهٔ نیکی‌ها (بر پایهٔ کلام امام علی(ع) در *نهج‌البلاغه*) پیش‌شرط فضیلت‌های اخلاقی است و حجاب، تجسم بیرونی این مهارت درونی در کنترل شهوات و همسوکردن ظاهر با باطن است. این هماهنگی، مطابق

آموزه‌های قرآنی (مانند آیهٔ ۳۰ سورهٔ نور)، نگاه و نیت را در مسیر پاکدامنی هدایت می‌کند. در سطح روابط انسانی، حجاب به‌مثابهٔ مرزبندی اخلاقی، دو کارکرد حیاتی دارد: نخست، پاسداری از کرامت ذاتی زن با جلوگیری از تقلیل او به کالای مصرفی (براساسِ تحلیل شهید مطهری) و دوم، تنظیم تعاملات جنسیتی که نگاه را از حالت تهاجمی به احترام‌آمیز تبدیل و برای شکل‌گیری روابط مبتنی‌بر شخصیت انسانی فضایی فراهم می‌کند (عزیزی دیماندول، ۱٤۰۲، ص۸٦). در گسترهٔ اجتماعی، حجاب سازوکار دفاعی در برابر فروپاشی اخلاقی است؛ چراکه فضای عمومی جامعه را از عادی‌سازی روابط نامشروع و شی‌وارگی زنان محافظت می‌کند. این مکانیسم، مطابق روایات، عرصهٔ عمومی را از سلطهٔ تمایلات حیوانی می‌رهاند و امکان شکل‌گیری تعاملات عقلانی، فرهنگی و حرفه‌ای را فراهم می‌کند. فروپاشی هریک از این سطوح، نظام اخلاقی را دچار اختلال می‌کند؛ زیرا عفت درونی بدون تجسم بیرونی ناتمام می‌ماند و سلامت اجتماعی بدون ضابطه‌مندسازی بدن دست‌نیافتنی است. بنابراین، حجاب نه یک دستور صوری بلکه حلقهٔ واسط ضروری میان تهذیب نفس و تعادل اجتماعی است که هم نشان‌گر تعالی فردی، هم ضامن کرامت انسانی و هم سدی در برابر انحطاط اخلاقی جامعه محسوب می‌شود. این پیوند سه‌گانه، حجاب را به تکلیفی اخلاقی و جمعی تبدیل می‌کند که قداست انسانیت و نظم اجتماعی در گرو پاسداشت آن است.

۱-۲. حفظ کرامت انسانی

قرآن با عبارت «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» (اسراء: ۷۰)، کرامت ذاتی انسان را مبنای تکالیف اخلاقی قرار می‌دهد. علامه طباطبایی در المیزان تأکید می‌کند که حجاب، زن را از تبدیل شدن به وسیله‌ای برای تهییج غرایز حیوانی مصون می‌دارد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج۱۵، صص۱۱۰-۱۱۵). بنابراین در فلسفهٔ اخلاق اسلامی، حجاب به‌مثابهٔ پاسخی بنیادین به کرامت قدسی انسان به‌عنوان جانشین خداوند در زمین تبیین می‌شود. *قرآن کریم* با تصریح بر تکریم ذاتی فرزندان آدم، این کرامت را محور تکالیف اخلاقی قرار می‌دهد. از این منظر، بی‌حجابی با تبدیل بدن زن به ابزاری جنسی، کرامت انسانی را مخدوش می‌کند و او را از جایگاه الهی خویش به سطح کالایی تحریک‌کننده تنزل می‌دهد. از همین رو، علامه طباطبایی در *المیزان* با تأکید بر نقش محافظتی حجاب، آن را در برابر تبدیل شدن زن به وسیله‌ای برای تهییج غرایز حیوانی سپری می‌داند که هدفمندی آفرینش انسان را پاس می‌دارد. این نگرش، حجاب را سازوکاری اخلاقی برای صیانت از هویت انسانی زن و تضمین مشارکت اجتماعی او براساسِ شأن ذاتی‌اش معرفی می‌کند.

این تحلیل قرآنی با گفتمان‌های معاصر دربارهٔ کرامت انسانی هم‌سویی دارد؛ چنان‌که در نظریه‌های اخلاقی معطوف به حقوق زنان نیز، شی‌انگاری جنسیِ بدن زن، نقض شخصیت انسانی و انکار استقلال هویتی او تلقی می‌شود (افلاک‌سیر و ابراهیمی، ۱۳۹۳، صص۳۹-٤۰؛ حسینی دولت‌آباد و هاشم‌نیا،

۱۳۹۸، صص۱۵٤-۱۵۵). هر دو رویکرد با وجود تفاوت در مبانی، در این نکته توافق دارند که کاهش منزلت زنان به ابزار جنسی، حیثیت اخلاقی و عاملیت انسانی آنان را زایل می‌کند. بنابراین حجاب در چهارچوب اسلامی نه به‌عنوان محدودیت بلکه مکانیسمی برای تحقق کرامت ذاتی و بازدارنده‌ای در برابر کالاپنداریِ بدن زن شناخته می‌شود که همسو با دغدغه‌های جهانیِ صیانت از شخصیت انسانی است.

۱-۳. تحکیم نهاد خانواده به‌عنوان کانون اخلاق اجتماعی

حجاب در منظومهٔ اخلاق اسلامی، ضامن استحکام خانواده و تعالی روابط زناشویی است. بی‌توجهی به حجاب، به‌تدریج کمرنگ شدن حریم‌های اخلاقی در روابط زن و مرد و تزلزل بنیان خانواده را به دنبال دارد. رسول‌اکرم(ص) می‌فرمایند:«أفضَلُ نِساءِ أُمَّتی العَفیفَةُ الحَصانُ» (کلینی، ۱٤۰۷ق، ج۵، ص۳۲٤). شهید مطهری استدلال می‌کنند که حجاب با ایجاد حریم امن اخلاقی، روابط خانوادگی را از رقابت‌های بیمارگونهٔ جنسی مصون می‌دارد و عشق را به‌جای شهوت، محور پیوند زناشویی قرار می‌دهد (مطهری، ۱۳۹۳، ص۸۸).

براساسِ شواهد ارائه‌شده در چهارچوب اندیشهٔ اسلامی، حجاب در منظومهٔ اخلاق اسلامی، نه‌تنها یک پوشش ظاهری بلکه یک سازوکار اجتماعی-اخلاقی کلیدی برای تحکیم نهاد خانواده و ارتقای کیفیت روابط زناشویی به شمار می‌آید (مهدی‌پور دهکردی و خسروانی دهکردی، ۱٤۰۱، ص۵۸۸). این نقش حیاتی عمدتاً ازطریق دو مکانیسم اصلی تحقق می‌یابد: نخست آنکه، حجاب با تعریف مرزهای مشخص و محترم در تعاملات غیرخانوادگی بین زن و مرد، به ایجاد حریم امن اخلاقی در جامعه کمک می‌کند. این حریم، همان‌طور که شهید مطهری استدلال می‌کند، نهاد خانواده را از گزند رقابت‌های بیمارگونهٔ جنسی که در غیاب چنین مرزبندی‌هایی به‌راحتی شکل می‌گیرند، مصون می‌دارد. زمانی که تمرکز اصلی در روابط اجتماعی بر شایستگی‌های انسانی و اخلاقی قرار گیرد، زمینه برای روابط سالم‌تر و مبتنی‌بر احترام متقابل فراهم می‌شود. بی‌توجهی تدریجی به این حریم، به‌ناچار به کمرنگ شدن سایر مرزهای اخلاقی در روابط بین دو جنس می‌انجامد و فضایی ایجاد می‌کند که وفاداری و صمیمیت درون‌خانوادگی را تهدید می‌کند. دوم آنکه، حجاب با تعدیل و مدیریت غریزهٔ جنسی در عرصهٔ عمومی، به درون خانواده جهت می‌دهد تا این غریزه در چهارچوب مقدس ازدواج و با محوریت عفت و حیا – همان‌گونه که در حدیث نبوی بر ویژگی «العفیفة الحصان» برای زنان برتر تأکید شده است – شکوفا شود. این مدیریت، موجب می‌شود محور پیوند زناشویی از شهوت زودگذر به سمت عشق عمیق‌تر، مسئولانه‌تر و پایدارتر سوق یابد؛ عشقی که ریشه در احترام متقابل و شناخت شخصیت واقعی طرفین دارد و بسیار مستحکم‌تر از رابطه‌های صرفاً مبتنی‌بر جاذبه‌های جنسی موقت است. درواقع حجاب با محافظت از

فضای درون خانواده در برابر نگاه‌های ابزاری، به پرورش این عشق اصیل کمک می‌کند. بدین ترتیب، حجاب به‌عنوان هنجار اجتماعیِ برخاسته از ارزش عفت، در حفظ سلامت اخلاقی جامعه و استحکام بخشیدن به نهاد خانواده عملکردی اساسی ایفا می‌کند (قنبری، ۱٤۰۲، ص۱۳۵). این سازوکار با ایجاد سپری اخلاقی در برابر عوامل تهدیدکنندهٔ خارجی مانند رقابت‌های جنسی مخرب و همزمان، با تقویت بنیان درونی خانواده ازطریق جایگزینی محوریت شهوت با عشق و عفت پایدار، به‌عنوان ضامنی برای پایداری، آرامش و تعالی روابط زناشویی و درنتیجه، تحکیم کانون اخلاقی جامعه عمل می‌کند. غفلت از این نقش محافظتی، مستقیم و غیرمستقیم، بنیان خانواده را در معرض تزلزل قرار می‌دهد.

۱-٤. تعادل‌بخشی به روابط اجتماعی و سلامت روانی جامعه

در رویکرد اخلاق کاربردی، حجاب را می‌توان سازوکاری اجتماعی برای سامان‌دهی تعاملات انسانی و حفظ تعادل روانی و اخلاقی در جامعه دانست. رعایت این هنجار، به تنظیم مناسبات میان افراد در فضای عمومی کمک می‌کند و زمینه‌ساز شکل‌گیری روابطی متعادل، محترمانه و عاری از تنش می‌شود. در مقابل، نادیده گرفتن آن، با افزایش محرک‌های کنترل‌ناپذیر در محیط‌های اجتماعی، تمرکز ذهنی را کاهش و آشفتگی روانی و رفتاری را در سطح فردی و جمعی گسترش می‌دهد.

بررسی‌های روان‌شناسی اجتماعی نشان می‌دهد که در جوامعی که مرزهای پوششی و رفتاری تضعیف شده است، میزان تحریک‌پذیری بالاتر است و درنتیجه، آمار آزارهای کلامی و جنسی در محیط‌های کاری و آموزشی نیز افزایش می‌یابد (صادقی فسائی و رجب لاریجانی، ۱۳۸۹، صص۱۲۷-۱۲۸). این وضعیت نه‌تنها آرامش روانی افراد را مختل می‌کند، بلکه بر کارایی شناختی، بهره‌وری و کیفیت تعاملات اجتماعی تأثیر منفی می‌گذارد (سالاری‌فر، ۱۳۹٦، ص۸۹). ازاین‌رو، رعایت حریم در پوشش و رفتار، نقش پیشگیرانه‌ای در کاهش تنش‌های جنسیتی و ارتقای سلامت روان جمعی دارد. حجاب از این منظر، فقط یک انتخاب فردی نیست، بلکه نوعی نهاد اخلاقی است که امنیت روانی، احترام متقابل و تمرکز رفتاری را در سطح جامعه تقویت می‌کند. وجود این هنجار، امکان حضور فعال و سالم افراد، به‌ویژه زنان، را در عرصه‌های مختلف فراهم و فضای عمومی را به محیطی ایمن و آرام برای رشد فکری و اجتماعی تبدیل می‌کند.

به‌این‌ترتیب، حجاب را می‌توان مکانیسمی عقلانی برای پاسداری از کرامت انسانی و انسجام اجتماعی دانست. رعایت آن، بنیان سلامت روانی و اخلاقی جامعه را تقویت می‌کند و به شکل‌گیری محیطی متعادل و سازنده یاری می‌رساند؛ درحالی‌که بی‌توجهی به آن، تعادل روانی و اخلاقی را تضعیف می‌کند و زمینه‌ساز بروز ناهنجاری‌های رفتاری و کاهش سرمایهٔ اجتماعی می‌شود.

۱-۵. مسئولیت‌پذیری اخلاقی در قبال جامعه

رعایت حجاب در منظومهٔ اخلاق اسلامی، نه‌فقط الزامی فردی بلکه در راستای حفظ سلامت معنوی جامعه تکلیفی جمعی تلقی می‌شود. *قرآن کریم* با بیان «كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ» (آل‌عمران: ۱۱۰)، امت اسلامی را به ایفای نقش الگویی در ترویج ارزش‌های اخلاقی و پاسداری از حدود الهی فرامی‌خواند. از منظر این آیه، امر به معروف نه‌تنها وظیفه‌ای اجتماعی بلکه نشانه‌ای از برتری اخلاقی و مسئولیت‌پذیری جمعی امت اسلامی است. در این چهارچوب، حجاب را می‌توان یکی از مصادیق عینی معروف دانست؛ بدین معنا که رعایت آن، تبلور آگاهی اخلاقی فرد نسبت به تأثیر رفتار شخصی بر حیات جمعی جامعه است. التزام به حجاب، افزون‌بر جنبهٔ عبادی و فردی، واجد بُعد اجتماعی و اخلاقی نیز هست؛ زیرا با تحقق آن، فرد در حفظ مرزهای اخلاقی و پاسداشت سلامت معنوی محیط اجتماعی مشارکت می‌کند (رهنما و همکاران، ۱۳۹٤، صص٤٩-٥١).

از منظر گفتمان اخلاقی اسلام، کنش‌های فردی از پیامدهای صرفاً شخصی فراتر می‌روند و در بافت جمعی جامعه بازتاب می‌یابند. درنتیجه، رعایت یا ترک حجاب را باید نه به‌مثابهٔ انتخابی خصوصی بلکه به‌عنوان نمود عینی مسئولیت اخلاقی فرد در قبال دیگران تحلیل کرد. چنین برداشتی، حجاب را از سطح یک رفتار شخصی به سطح یک کنش اخلاقی و اجتماعی ارتقا می‌دهد (ایمنی و رحمان ستایش، ۱۳۹۹، صص۱۷۱-۱۷۵)؛ کنشی که با هدف صیانت از معروف و تقویت سلامت معنوی جامعهٔ اسلامی معنا می‌یابد. براین‌اساس، بی‌توجهی به این فریضه تنها به معنای ترک یک عمل عبادی نیست، بلکه غفلتی است نسبت به تعهد اخلاقی در قبال جمع، و تضعیف یکی از پایه‌های سلامت اجتماعی محسوب می‌شود. از این منظر، حجاب تجلی آگاهی اخلاقی و نشانه‌ای از مشارکت فعال فرد در تحقق رسالت امت اسلامی است که *قرآن کریم* آن را به‌عنوان «خیر امتی که برای هدایت مردم پدید آمده است» توصیف می‌کند.

بنابراین، مبانی اخلاقی حجاب در اسلام را باید در گفتمانی وسیع‌تر از فردگرایی صرف جست‌وجو کرد. این گفتمان، بر محور مسئولیت‌پذیری جمعی، التزام به الگوسازی نیکوکاری و امر به معروف و پذیرش پیامدهای اجتماعی اعمال شخصی استوار است. این نگرش، حجاب را به نشانه‌ای از تعهد عمیق به پاسداری از حریم اخلاقی جامعه و مشارکت در ساختن محیطی تبدیل می‌کند که در آن، ارزش‌های معنوی و عفاف، همچون تاروپودی درهم‌تنیده، استحکام و پویایی خود را حفظ می‌کنند. درنهایت، التزام به حجاب در این چهارچوب، نه از سر اجبار یا تقلید صرف، که برآمده از شناختی عمیق نسبت به جایگاه فرد در شبکهٔ به‌هم‌پیوستهٔ اجتماع و احساس مسئولیتی قلبی در قبال حفظ کرامت و سلامت معنوی آن است؛ مسئولیتی که تحقق وعدهٔ *قرآن* مبنی‌بر «خیر امت» بودن را در گرو هم‌دلی، هم‌زبانی و هم‌عملی تک تک اعضای این امت در جهت ترویج و تحکیم معروف می‌داند.

۲. مبانی حقوقی حجاب

الزام به رعایت حجاب در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران، ازجمله مواردی است که نشان‌دهندهٔ پیوند عمیق میان هنجارهای دینی، ارزش‌های اجتماعی و قواعد الزام‌آور حقوقی است. برخلاف تصور رایج که حجاب را فقط حکمی عبادی یا تکلیف فردی می‌پندارد، در ساختار حقوقی ایران، این پدیده واجد ماهیت حقوقی‌اجتماعی تلقی شده و در زمرهٔ قواعد آمره (مرتبط با نظم عمومی و اخلاق حسنه) قرار گرفته است که تخطی از آن با ضمانت اجرای قانونی همراه است. چنین جایگاهی نه از باب استقلال مفهومی حجاب بلکه به‌دلیل پیوند وثیق آن با مقوله‌هایی، چون نظم عمومی، اخلاق حسنه و مصلحت عمومی تبیین می‌شود.

الزام قانونی به حجاب، در چهارچوب اصول قانون اساسی، قواعد فقهی و سیاست‌های کیفری، بر مبنای مجموعه‌ای از مبانی حقوقی استوار شده است که هریک در توجیه مشروعیت و ضرورت این الزام نقش مستقلی ایفا می‌کنند. ازجمله، اصل حمایت از نظم عمومی، قاعدهٔ فقهی سدّ ذرایع در مقام مبنای پیشگیری از جرم، لزوم رعایت حقوق دیگران و مسئولیت اجتماعی شهروندان بر پایهٔ اصل چهلم قانون اساسی، قاعدهٔ امر به معروف و نهی از منکر به‌عنوان ابزار صیانت از ارزش‌های اسلامی و درنهایت، مصلحت نظام به‌عنوان یکی از مبانی صدور احکام حکومتی، مهم‌ترین مستندات حقوقی الزام به حجاب به شمار می‌آیند.

تحلیل این مبانی، ضمن تبیین جایگاه حجاب در هندسهٔ حقوقی کشور، امکان ارزیابیِ نسبتِ میان آزادی‌های فردی و محدودیت‌های قانونی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران را نیز فراهم می‌کند. از این منظر، حجاب دیگر فقط رفتاری شخصی نیست، بلکه عنصری از نظام حقوقی است که در پرتو اصول شریعت و قواعد حاکمیت، به قاعده‌ای الزام‌آور با ابعاد اجتماعی و کیفری تبدیل شده است. براین‌اساس، مبحث پیش‌رو بر آن است تا با تحلیل نظام‌مند این مبانی، زمینه‌ای برای فهم دقیق‌تر جایگاه حقوقی حجاب و چگونگی مداخلهٔ دولت در تنظیم آن فراهم آورد.

۲-۱. اصل حمایت از نظم عمومی

در هر نظام حقوقی، مفهوم نظم عمومی جایگاهی بنیادین و تعیین‌کننده دارد. این مفهوم، مجموعه‌ای از اصول اساسی، ارزش‌های بنیادین و مصالح عالی جامعه را در بر می‌گیرد که بقا، امنیت، سلامت اخلاقی و انسجام اجتماعی را تضمین می‌کنند. نظم عمومی به‌عنوان مرز مشروعی برای آزادی‌های فردی عمل می‌کند؛ بدین معنا که دولت، به نمایندگی از جامعه، مجاز است با وضع قوانین الزامی، آزادی‌های اشخاص را به‌منظورِ پاسداری از این ارزش‌های برتر جمعی محدود کند.

در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران که بر پایهٔ فقه امامیه و اصول قانون اساسی استوار است، حجاب شرعی زنان، فراتر از یک تکلیف دینی فردی، بخش جدایی‌ناپذیر نظم عمومی اخلاقی و اجتماعی به شمار می‌آید. این نگرش بر این استدلال حقوقی_فلسفی استوار است که پوشش ظاهری افراد در عرصهٔ عمومی، تنها بازتاب‌دهندهٔ باورهای شخصی آنان نیست، بلکه پیامدهای اجتماعی بارز و مستقیمی بر سلامت روانی جامعه، آرامش و امنیت اخلاقی عمومی و حفظ چهارچوب‌های هنجاری مورد پذیرش اکثریت دارد (ملک‌افضلی اردکانی و فلاح، ۱۳۹٤، ص۲۰۰). براین‌اساس، تخطی از ضوابط حجاب در اماکن عمومی، تنها یک ناهنجاری اجتماعی تلقی نمی‌شود، بلکه عملی است که به‌طور بالقوه یا بالفعل، نظم عمومی را بر هم می‌زند و موجبات نگرانی اجتماعی، سست شدن ارزش‌های جمعی و افزایش زمینه‌های فساد اجتماعی را فراهم می‌آورد. درنتیجه، چنین رفتاری ویژگی مجرمانه دارد و مستحق برخورد کیفری از سوی مراجع قضایی صالح است. این امر مستند به عنصر قانونی (نص قانونی)، عنصر مادی (ظهور بدون حجاب در معابر) و عنصر معنوی (علم و عمد در ارتکاب) است.

پشتوانهٔ فقهی این استدلال حقوقی، به‌روشنی در دیدگاه‌های فقهای امامیه نمایان است. ایشان وجوب پوشش شرعی را عمدتاً ذیل عنوان کلی‌تر حفظ نظام و صیانت جامعه در مقابل فساد بررسی کرده‌اند و تصریح می‌کنند که فلسفهٔ وجوب حجاب، جلوگیری از جلب نظر ناروا و لذت‌جویی نامشروع مردان و در سطح گسترده‌تر، پاسداری جامعه از فروپاشی اخلاقی، بروز مفاسد اجتماعی و هرج‌ومرج اخلاقی است (طاهری‌نیا، ۱٤۰۱، صص۳۲-٤۲). این نگرش فقهی، الزام قانونی حجاب را به‌عنوان ابزاری ضروری برای نگهبانی از سلامت اخلاقی جامعه (به‌عنوان یکی از ارکان نظم عمومی) و حفاظت از ارزش‌های دینی -فرهنگی حاکم بر نظم عمومی ایران توجیه می‌کند.

بنابراین، الزام قانونی به رعایت حجاب در حقوق ایران، با استناد به نظریهٔ نظم عمومی، دو توجیه حقوقی دارد:

الف) نقش بازدارنده: جلوگیری از پیدایش بی‌نظمی‌ها و ناهنجاری‌های اخلاقی که ثبات و انسجام اجتماعی را تهدید می‌کند.

ب) نقش پاسدارانه: حمایت فعالانه از ارزش‌ها و هنجارهای برتر جمعی برخاسته از آموزه‌های دینی و فرهنگی که در قانون اساسی و قوانین عادی جمهوری اسلامی ایران نمایان شده‌اند و ستون‌های نظم عمومی این نظام حقوقی را می‌سازند. این الزام، نشان‌دهندهٔ اولویت دادن قانون‌گذار به مصالح جمعی مرتبط با اخلاق عمومی و سلامت روانی جامعه بر بخشی خاص از آزادی‌های فردی در انتخاب پوشش است. براین‌اساس، حجاب در این چهارچوب از قلمرو صرفاً خصوصی خارج و ذیل نظم عمومی تحلیل می‌شود.

۲-۲. قاعدهٔ فقهی «سد ذرائع» و پیشگیری از جرم و فساد

نظام حقوقی ایران مشروعیت حکم حجاب اجباری را بر پایه‌ای ترکیبی از مبانی فقه امامیه و تئوری‌های پیشگیری از جرم بنا نهاده است که در قالب سیاست جنایی تقنینی تجلی یافته است (محمودی و بابایی، ۱۳۹۹، صص۲۵۸-۲۷۱). در کانون این سازوکار، قاعدهٔ فقهی سدّ ذرائع قرار دارد که به‌عنوان یک اصل استنباط حکم شرعی، هر فعل یا ترک فعلی را که به‌طور متعارف می‌تواند به ارتکاب حرام یا فساد منجر شود، ذاتاً ممنوع و قابل مجازات می‌داند (میرخلیلی، ۱۳۹۰، صص۹۸-۱۰۰). بنابراین وجوب حجاب نه‌فقط یک تکلیف فردی بلکه تدبیری پیشگیرانه برای صیانت از سلامت اخلاقی جامعه است. در این چهارچوب، بی‌حجابی به‌مثابهٔ راه یا وسیله بالقوه برای تحریک شهوات، تزلزل اخلاق عمومی و جرایم جنسی شناسایی می‌شود و ممنوعیت شرعی آن مصداق بارز بستن راه‌های منتهی به فساد محسوب می‌گردد. شایان ذکر است که قاعدهٔ سد ذرائع موجب جرم‌انگاری مستقیم فعل یا ترک فعل نیست، بلکه به‌عنوان یک مبنای فقهی در سطح سیاست جنایی، امکان و توجیه مداخلهٔ قانون‌گذار برای جرم‌انگاری رفتارهای مقدمه‌ساز فساد یا نقض نظم عمومی را فراهم می‌کند. درنتیجه، تحقق عنوان مجرمانه همچنان منوط به تصریح قانون است و این قاعده فقط در مرحلهٔ پیشینیِ تقنین و در مقام تحلیل ضرورت مداخلهٔ کیفری نقش‌آفرینی می‌کند.

این مبانی فقهی در حقوق موضوعهٔ ایران ازطریق جرم‌انگاری بی‌حجابی عینیت یافته است. قانون‌گذار با رویکردی مصلحت‌گرایانه و مبتنی‌بر اولویت منافع جمعی، ظهور زن بدون حجاب شرعی در معابر عمومی را جرم می‌داند. این سیاست جنایی سه هدف کلان را دنبال می‌کند: نخست، پیشگیری عمومی ازطریق ایجاد بازدارندگی روانی در جامعه؛ دوم، پیشگیری موقعیتی با حذف عوامل محیطیِ جرم‌زا و سوم، حفظ نظم اخلاقی عمومی به‌عنوان یکی از ارکان نظم عمومی مورد حمایت نظام حقوقی. این جرم‌انگاری با توجیه دفع پیامدهای زیان‌بار اجتماعی ناشی از فساد، محدودیتی حساب‌شده بر آزادی‌های فردی محسوب می‌شود (نیلی و همکاران، ۱٤۰٤، ص۵۸).

در جمع‌بندی نهایی، حجاب اجباری در حقوق ایران محصول هم‌پوشانی سه لایهٔ استدلال فقهی (سد ذرائع به‌مثابهٔ نظریهٔ پیشگیری اسلامی)، توجیه سیاست جنایی (پیشگیری با محوریت کاهش فرصت‌های جرم) و الزام حقوقی (جرم‌انگاری با ضمانت اجرای دولتی) است که مشروعیت آن را در چهارچوب نظام حاکم تکمیل می‌کند. بنابراین، تبیین حقوقی حجاب اجباری در ایران، مستلزم درک سه‌گانهٔ فقهی-سیاست جنایی-حقوقی است؛ با این استدلال که قاعدهٔ سد ذرائع در فقه، تئوری پیشگیری از جرم را ارائه می‌دهد؛ قانون‌گذار با جرم‌انگاری بی‌حجابی این تئوری را به سیاست کیفری تبدیل می‌کند و درنهایت، ضمانت اجرای دولتی به آن مشروعیت حقوقی می‌بخشد. این سازوکار، نمونه‌ای بارز از کاربست احکام اسلامی در

تدوین سیاست‌های جنایی تقنینی در نظام جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود.

۲-۳. اصل منع سوءاستفاده از حق

در نظام حقوقی ایران، آزادی‌های فردی ماهیتی مطلق ندارند و همواره در چهارچوب حفظ منافع جمعی و حقوق دیگران محدود می‌شوند (قطبی و بهادری جهرمی، ۱۳۹۵، صص۵۸-۶۱). اصل چهل قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به‌صراحت مقرر می‌دارد که هیچ‌کس نمی‌تواند اعمال حق خویش را وسیله‌ای برای آسیب رساندن به غیر یا تعرض به منافع عمومی قرار دهد. این اصل، بیانگر یک قاعدهٔ بنیادین در حقوق عمومی است که بر پایهٔ نظریهٔ تعادل بین حقوق فردی و مصالح جمعی استوار شده است و مطلق نبودن حقوق اشخاص را به‌وضوح اعلام می‌کند. براین‌اساس، اعمال هر حقی از سوی فرد، مشروط به رعایت دو قید اساسی است: نخست، پرهیز از اضرار به حقوق شناخته‌شدهٔ دیگر اشخاص؛ و دوم، خودداری از تجاوز به منافع عمومی که شامل مفاهیم گسترده‌ای همچون نظم عمومی، اخلاق حسنه، مصالح عامه و سلامت جامعه می‌شود. حقوق‌دانان این اصل را تجلی دکترین «سوءاستفاده از حق» می‌دانند که بر مبنای آن، هرگاه اعمال حقی از هدف مشروع خود خارج شود و صرفاً به قصد آسیب رساندن یا نادیده گرفتن منافع موجه عمومی یا خصوصی صورت پذیرد، مشمول حمایت قانونی نخواهد بود (نقیبی، ۱۳۸۶، ص۳۹).

در تطبیق این اصل کلی بر موضوع آزادی پوشش، قانون‌گذار با استناد به تجاوز به منافع عمومی، این اختیار را دارد که به نمایندگی از جامعه و برای صیانت از منافع عمومی، محدودیت‌هایی بر انتخاب پوشش افراد در فضای عمومی وضع کند؛ با این استدلال که پوشش فاقد ضابطه (با این توضیح که تعیین حدود به‌صورت تقنینی است و تشخیص مصادیق در عمل تابع تفسیر قضایی و رویهٔ اجرایی است) در عرصهٔ عمومی می‌تواند، به‌مثابهٔ عاملی مختل‌کننده، سلامت اخلاقی و روانی جامعه را به مخاطره اندازد. مفهوم سلامت اخلاقی و روانی جامعه در حقوق، ذیل دو رکن «نظم عمومی» و «اخلاق حسنه» طبقه‌بندی می‌شود. نظم عمومی، متضمن قواعد اساسی حاکم بر هم‌زیستی مسالمت‌آمیز و ساختارهای بنیادین اجتماع است؛ و اخلاق حسنه به مجموعهٔ ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی مسلط و پذیرفته‌شده‌ای اشاره می‌کند که حفظ آن‌ها برای انسجام اجتماعی، حیاتی تلقی می‌شود. براین‌اساس، در چهارچوب اصل منع سوءاستفاده از حق و قاعدهٔ عدم اضرار به غیر، اعمال حقوق فردی در حوزهٔ انتخاب پوشش، زمانی که در عرصهٔ عمومی واجد آثار زیان‌بار بر نظم عمومی و اخلاق حسنه تشخیص داده شود، می‌تواند با محدودیت‌های قانونی مواجه شود. درنتیجه، وضع الزام به حجاب در حقوق، به‌منزلهٔ تحدید مشروع آزادی‌های فردی در راستای جلوگیری از اضرار به نظم عمومی و صیانت از حقوق دیگران قابل تحلیل است.

این نگرش حقوقی، ریشه در گذار از دیدگاه‌های فردگرایانهٔ محض به‌سوی پارادایم‌های جمع‌گرایانه دارد که بر ارتباط ذاتی فرد و جامعه و تأثیر متقابل رفتارهای شخصی بر بافت جمعی تأکید می‌ورزد. برخلاف رویکردهای لیبرال کلاسیک که بر حداکثر آزادی فردی پای می‌فشارند، این دیدگاه حقوق فردی را در بستر اجتماعی و مشروط به حفظ سلامت کلی جامعه تعریف می‌کند. در چهارچوب نظریهٔ قرارداد اجتماعی با قرائتی جمع‌گرایانه، افراد با زندگی در جامعه، به‌طور ضمنی توافق می‌کنند که بخشی از آزادی‌های مطلق خود را به‌منظورِ دستیابی به امنیت، نظم و صیانت از ارزش‌های مشترک، به نمایندگی جامعه (دولت) تفویض نمایند (جاویدی، ۱۳۹۹، ص۷۰۰).

بدین ترتیب، فلسفهٔ اجتماعی حجاب، برای تفسیر حقوقی اصل چهلم و توجیه مداخلهٔ دولت، جهت صیانت از منافع عالیهٔ جمعی پشتوانه‌ای فراهم می‌کند. در جمع‌بندی نهایی، الزام به حجاب در چهارچوب حقوقی ایران، مصداقی بارز از اعمال حاکمیت قانون برای تحدید حقوق فردی به‌منظورِ حراست از منافع عمومی - شامل نظم عمومی و اخلاق حسنهٔ متجلی در سلامت اخلاقی و روانی جامعه - و نیز تجلی پذیرش مسئولیت اجتماعی شهروندان در قبال یکدیگر و در برابر کلیت اجتماع است.

۲-٤. امر به معروف و نهی از منکر

در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران که بر پایهٔ فقه شیعه استوار است، امر به معروف و نهی از منکر به‌عنوان اصل بنیادین شرعی و اجتماعی، در توجیه الزام قانونی حجاب نقش محوری ایفا می‌کند. درحقیقت، این اصل به‌عنوان مبنای سیاست‌گذاری حقوقی، مداخلهٔ قانون‌گذار را در حفظ ارزش‌های عمومی توجیه می‌کند.

از منظر فقهی، رعایت حجاب واجب شرعی و ترک آن مصداق بارز منکر محسوب می‌شود. این قاعدهٔ فقهی جامعه اسلامی را موظف می‌کند در برابر ترک واجباتی چون حجاب، مطابق با شرایط، واکنش نشان دهد (فقیهی و خندق‌آبادی، ۱٤۰۳، ص۱۳۱). قانون‌گذار به نمایندگی از حکومت اسلامی، این تکلیف شرعی عمومی را به وظیفهٔ حاکمیتی تبدیل می‌کند و با جرم‌انگاری بی‌حجابی در قوانین موضوعه آن را تجلی عینی نهی از منکر در سطح حکومت می‌داند. براساسِ اصول قانون اساسی (به‌ویژه اصول دوم و چهارم)، دولت وظیفه دارد ارزش‌های اسلامی را حفظ و ترویج کند و امر به معروف و نهی از منکر به‌عنوان رکن نظم اجتماعی اسلامی، از این ارزش‌ها محسوب می‌شوند. بنابراین، حکومت با استناد به این اصل، وظیفهٔ قانونی دارد تا ازطریق ابزارهای قهری و فرهنگی، اجرای احکامی مانند حجاب را تضمین و از گسترش منکرات جلوگیری کند. این الزام قانونی، بخشی از تکلیف حکومت در انجام نهی از منکر در سطح کلان است (رضوانی‌مفرد و جعفری هرندی، ۱٤۰۲، صص۷۲-۷٤).

از منظر تئوری حقوقی، قاعدهٔ نهی از منکر به‌عنوان مصلحت عمومی برتر دینی، مداخلهٔ دولت در حوزهٔ خصوصی پوشش را توجیه می‌کند. قانون‌گذار با استدلال تأثیر بی‌حجابی بر اخلال در نظم عمومی اخلاقی جامعهٔ اسلامی، آن را منکری آشکار می‌داند و ورود به این حوزه را با وضع قواعد آمرانه (مانند قانون عفاف و حجاب) مشروع می‌شمارد. این رویکرد، محدودیت در انتخاب شخصی را با اولویت دادن به حفظ مصالح اجتماعی در چهارچوب ارزش‌های اسلامی موجه می‌کند.

ضمانت اجرای کیفری حجاب نیز به‌طور مستقیم بر این مبنا استوار است؛ زیرا مجازات تعیین‌شده برای عدم رعایت حجاب شرعی، پشتوانهٔ شرعی خود را از فریضهٔ نهی از منکر می‌گیرد. دستگاه قضایی و ضابطان آن، هنگام اعمال این مجازات، درحقیقت تجلی نهادینه‌شدهٔ اجرای تکلیف شرعی نهی از منکر توسط حکومت را محقق می‌کنند. به‌این‌ترتیب، امر به معروف و نهی از منکر نه‌تنها به‌عنوان توصیه‌ای اخلاقی بلکه به‌مثابهٔ اصل فقهی‌حقوقی بنیادین، مشروعیت الزام قانونی حجاب را از سه منظر تأمین می‌کند: تبدیل تکلیف فردی به تکلیف حکومتی، توجیه مداخله در حریم خصوصی براساسِ مصالح عمومی دینی و ارائهٔ پشتوانهٔ شرعی برای ضمانت اجرای کیفری. این سه‌گانه، هستهٔ اصلی تبیین جایگاه امر به معروف و نهی از منکر را به‌عنوان مبنای حقوقی الزام حجاب در نظام جمهوری اسلامی ایران تشکیل می‌دهد.

۲-۵. مصلحت نظام

در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران که بر پایهٔ فقه شیعه و نظریهٔ ولایت مطلقهٔ فقیه استوار است، مفهوم مصلحت نظام در توجیه الزام قانونی به حجاب نقش بنیادینی ایفا می‌کند. مصلحت نظام به منافع عالیه، بقا، امنیت، وحدت، استقلال، حیثیت و آرمان‌های کلی نظام جمهوری اسلامی اشاره می‌کند که از منافع فردی یا گروهی خاص فراتر قرار می‌گیرد. این مفهوم در ساختار حقوقی کشور، به‌ویژه پس از اصلاحات قانون اساسی سال ۱۳۶۸ و ایجاد نهاد «مجمع تشخیص مصلحت نظام» (براساسِ اصل ۱۱۲) و نیز مبتنی‌بر اختیارات گستردهٔ ولی فقیه تحت عنوان «ولایت مطلقهٔ فقیه» (اصل ۵۷)، به‌طور رسمی، نهادینه شده است. براین‌اساس، ولی فقیه، به‌عنوان زعیم نظام، مسئول حفظ اسلام و نظام اسلامی است و اختیاردارِ صدور احکام حکومتی مبتنی‌بر مصلحت نظام است (صابریان، ۱۳۸۸، صص۸۵-۱۰۵).

در این چهارچوب، حجاب اجباری فقط به‌عنوان تکلیف شرعی فردی در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه به‌عنوان ضرورت حکومتی و قانون عمومی با پشتوانهٔ مصلحت نظام توجیه می‌شود. استدلال حقوقی حول چند محور اصلی شکل می‌گیرد: نخست آنکه، حجاب به‌عنوان نماد بارز هویت اسلامی نظام تلقی می‌شود. از منظر حاکمیت، تضعیف این نماد ظاهری (ازطریق بی‌حجابی یا بدحجابی گسترده) به‌مثابهٔ

تضعیف هویت اسلامی نظام و زیر سؤال بردن مشروعیت آن تفسیر می‌شود. بنابراین، اجرای سختگیرانهٔ قانون حجاب برای حفظ این هویت نمادین، به‌عنوان مصلحت حیاتی نظام، ضروری تشخیص داده می‌شود؛ دوم، حجاب به‌عنوان ضامن امنیت اخلاقی و اجتماعی قلمداد می‌شود. نظام، بی‌حجابی را عاملی برای تضعیف اخلاق عمومی، افزایش مفاسد اجتماعی، ترویج فرهنگ غربی و تهدید بنیان خانواده (به‌عنوان واحد اصلی جامعهٔ اسلامی) می‌داند. ازآنجاکه حفظ نظم عمومی و امنیت اخلاقی جامعه جزو مصالح عالیهٔ نظام محسوب می‌شود، قانون حجاب، برای تحقق این هدف، ابزاری حقوقی به شمار می‌آید؛ سوم، حجاب در گفتمان رسمی به‌عنوان نماد وحدت، انقلابی‌گری و مقاومت در برابر فرهنگ استعماری معرفی می‌شود. تضعیف این نماد می‌تواند به‌مثابهٔ تضعیف روحیهٔ انقلابی و ایجاد تفرقه تفسیر شود و ازآنجاکه حفظ وحدت ملی حول ارزش‌های انقلاب اسلامی جزو مصالح حیاتی نظام است، حجاب اجباری در این راستا توجیه حقوقی می‌یابد.

۳. تحلیل تمدنی حجاب در چهارچوب تمدن نوین اسلامی

بحث حجاب در ادبیات فقهی و اخلاقی اسلام غالباً در چهارچوب تکلیف فردی، احکام شرعی یا الزامات اخلاقی بررسی شده است، اما در رویکرد تمدنی، این مسئله از سطح رفتار فردی فراتر می‌رود و به یکی از عناصر تنظیم‌کنندهٔ حیات اجتماعی تبدیل می‌شود. تمدن، به‌عنوان نظامی منسجم از ارزش‌ها، نهادها، هنجارها و سبک زندگی، نیازمند قواعدی است که روابط انسانی را در عرصهٔ عمومی سامان دهد (باقری و همکاران، ص٤). از این منظر، حجاب را باید بخشی از معماری فرهنگی جامعهٔ اسلامی دانست که کارکرد آن صرفاً پوشش فردی نیست، بلکه تنظیم الگوی تعاملات اجتماعی براساسِ جهان‌بینی توحیدی است.

تمدن نوین اسلامی بر مبنای بازسازی حیات انسانی در تمام ساحت‌ها شکل می‌گیرد و در این فرایند، سبک زندگی جایگاهی محوری دارد. سبک زندگی نه‌تنها بازتاب باورهای فرهنگی است، بلکه بستر عینی تحقق ارزش‌های تمدنی محسوب می‌شود (حکمت‌آرا و قادری، ١٤٠٢، صص٦٣-٨١). حجاب در این چهارچوب، یکی از نمودهای عینی سبک زندگی اسلامی است که مرز میان حریم خصوصی و عرصهٔ عمومی را تعریف می‌کند و از حضور اجتماعی انسان الگوی خاصی ارائه می‌دهد. بنابراین، تحلیل حجاب در سطح تمدنی مستلزم توجه به کارکردهای اجتماعی، فرهنگی و هویتی آن در ساختار کلان جامعهٔ اسلامی است.

۳-۱. نقش حجاب در شکل‌دهی به نظم اخلاقی جامعه

هر تمدنی برای استمرار خود نیازمند نظام اخلاق عمومی است (عبدالملکی و همکاران،

صص۱۶۳-۱۷۸)؛ نظامی که روابط اجتماعی را از سطح تمایلات فردی فراتر ببرد و در چهارچوب هنجارهای مشترک سامان دهد. در نگاه تمدنی اسلام، اخلاق صرفاً امری شخصی نیست، بلکه بنیان نظم اجتماعی محسوب می‌شود (سلطانی رنانی، ۱۳۹۲، صص۲۳۵-۲۶۰). حجاب در این چهارچوب به‌عنوان یکی از سازوکارهای حفظ تعادل اخلاقی در فضای عمومی عمل می‌کند و از تبدیل روابط اجتماعی به روابط مبتنی‌بر جذابیت‌های جسمانی جلوگیری می‌کند.

حضور اجتماعی انسان در تمدن اسلامی بر اصل کرامت انسانی استوار است. هنگامی که معیار ارزش‌گذاری اجتماعی از ظاهر و جذابیت‌های جسمانی فاصله می‌گیرد، امکان شکل‌گیری روابط انسانی عمیق‌تر و عقلانی‌تر فراهم می‌شود. حجاب به‌عنوان هنجاری اجتماعی، به کاهش فشارهای فرهنگی ناشی از نمایش بدن و رقابت‌های ظاهری کمک و فضای عمومی را به محیطی امن‌تر برای مشارکت اجتماعی تبدیل می‌کند. بدین ترتیب، حجاب از یک دستور دینی نقشی فراتر می‌یابد و به ابزاری برای تثبیت اخلاق اجتماعی و سلامت روانی جامعه تبدیل می‌شود.

۳-۲. حجاب و بازتولید هویت فرهنگی در تمدن نوین اسلامی

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های تمدن‌ها، برخورداری از هویت فرهنگی متمایز است. هویت تمدنی ازطریق نمادها، الگوهای رفتاری و نشانه‌های فرهنگی بازتولید می‌شود و استمرار آن وابسته به حضور این نشانه‌ها در زندگی روزمره است (اسعدی، ۱۴۰۰، ص۲۹). حجاب در جامعهٔ اسلامی فقط انتخابی فردی نیست، بلکه نمادی فرهنگی است که تعلق به منظومهٔ ارزشی اسلام را در عرصهٔ عمومی بازنمایی می‌کند.

در شرایط جهانی شدن فرهنگی، جوامع با نوعی همسان‌سازی الگوهای زیستی مواجه هستند که به تضعیف هویت‌های بومی و دینی منجر می‌شود (دهشیری، ۱۳۷۹، صص۸۲-۹۱). در چنین فضایی، حجاب به‌عنوان یکی از عناصر مقاومت فرهنگی عمل و از استحالهٔ هویتی جلوگیری می‌کند. استمرار نمادهای فرهنگی در فضای عمومی موجب تقویت حافظهٔ تاریخی و هویت جمعی جامعه می‌شود و امکان انتقال ارزش‌ها میان نسل‌ها را فراهم می‌کند. از این منظر، حجاب بخشی از فرایند بازتولید مستمر هویت تمدنی اسلامی محسوب می‌شود.

۳-۳. نسبت حجاب و نهاد خانواده در تحلیل تمدنی

در اندیشهٔ تمدنی اسلام، خانواده بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی (ذکاوتمند و همکاران، ۱۴۰۴، ص۲) و اصلی‌ترین بستر انتقال ارزش‌ها تلقی می‌شود. پایداری تمدن‌ها تا حد زیادی به استحکام این نهاد وابسته است (پرورش و همکاران، صص۲۰-۲۲). هرگونه تغییر در الگوی روابط جنسیتی بر ساختار خانواده و

درنتیجه بر ثبات اجتماعی پیامدهای گسترده‌ای دارد.

حجاب در این چهارچوب، به تنظیم مرزهای تعامل اجتماعی میان زن و مرد کمک می‌کند و از گسترش روابط مبتنی‌بر جاذبه‌های صرفاً جنسی در عرصهٔ عمومی جلوگیری می‌کند. این امر موجب کاهش تنش‌های روانی و رقابت‌های عاطفی خارج از چهارچوب خانواده می‌شود و در نهاد خانواده زمینهٔ تمرکز روابط عاطفی را تقویت می‌کند. از نگاه تمدنی، حجاب یکی از ابزارهای غیرمستقیم حمایت از خانواده و حفظ سرمایهٔ اجتماعی جامعه به شمار می‌رود؛ زیرا سلامت خانواده به‌طور مستقیم با ثبات فرهنگی و تمدنی مرتبط است.

۳-٤. حجاب به‌عنوان شاخص تمایز تمدنی

تمدن‌ها نه‌تنها با دستاوردهای علمی یا اقتصادی بلکه با تعریف خاص خود از انسان و آزادی شناخته می‌شوند. تمدن مدرن غربی عمدتاً بر اصالت فرد و آزادی نامحدود در حوزهٔ بدن تأکید می‌کند، درحالی‌که تمدن اسلامی آزادی را در چهارچوب مسئولیت اجتماعی و کرامت انسانی معنا می‌کند (فرزین‌راد، ۱۳۸۱، ص۱۱۱). تفاوت در نگرش به بدن و نحوهٔ حضور اجتماعی انسان، یکی از نقاط تمایز بنیادین میان این دو الگوی تمدنی است.

حجاب در این زمینه می‌تواند به‌عنوان نشانه‌ای از الگوی متفاوت زیست انسانی مطرح شود؛ الگویی که در آن بدن انسان از منطق مصرف‌گرایی و کالایی شدن فاصله می‌گیرد. درنتیجه، حجاب صرفاً نماد تفاوت فرهنگی نیست، بلکه بازتاب تفاوت دو نوع انسان‌شناسی و دو تصور متفاوت از جامعه است. این ویژگی، حجاب را به یکی از شاخص‌های هویتی تمدن اسلامی در مواجهه با تمدن‌های رقیب تبدیل می‌کند.

۳-۵. کارکرد تمدنی قانون در مسئلهٔ حجاب

در رویکرد تمدنی، قانون فقط ابزار اجبار نیست، بلکه سازوکاری برای حفاظت از ارزش‌های بنیادین جامعه محسوب می‌شود. هر جامعه‌ای برای صیانت از هویت فرهنگی خود مجموعه‌ای از قواعد الزام‌آور وضع می‌کند تا انسجام هنجاری حفظ شود. الزام قانونی حجاب نیز در این چهارچوب قابل تحلیل است (سجادی و همکاران، ١٤٠٤، صص١-١٤)، یعنی به‌عنوان تلاشی برای هماهنگی میان ارزش‌های فرهنگی جامعه و نظم اجتماعی.

چنانچه میان نظام ارزشی رسمی و رفتارهای اجتماعی شکاف عمیق ایجاد شود، انسجام فرهنگی

جامعه دچار آسیب خواهد شد. ازاین‌رو، قانون می‌تواند در حفظ هنجارهای فرهنگی نقش حمایتی ایفا کند، البته به شرط آنکه همراه با سیاست‌های فرهنگی، آموزشی و اقناعی باشد. تحلیل تمدنی نشان می‌دهد که کارآمدی قانون در حوزهٔ فرهنگ وابسته به پذیرش اجتماعی و درونی شدن ارزش‌هاست و نه‌فقط سازوکارهای تنبیهی.

در ادامهٔ مباحث پیش گفتیم، می‌توان این چهارچوب را با نگاهی ژرف‌تر به سازوکارهای اجتماعی و نهادی تکمیل کرد. به بیان دیگر، اگر قانون در رویکرد تمدنی نقشی فراتر از ابزار اجبار دارد، این نقش در نسبت آن با سایر اجزای نظام اجتماعی معنا پیدا می‌کند. در همین راستا، یکی از نکات بنیادین، نسبت میان قانون رسمی و هنجارهای غیررسمی در جامعه است. هرچه این دو حوزه هم‌سوتر باشند، اجرای قانون با هزینهٔ کمتری همراه خواهد بود و نیاز به اعمال فشار بیرونی کاهش می‌یابد. در مقابل، اگر میان آن‌ها فاصله ایجاد شود، نوعی ناهم‌زمانی در ساختارهای اجتماعی پدید می‌آید که می‌تواند کارآمدی قانون را تحت‌تأثیر قرار دهد. از این منظر، الزام قانونی حجاب نیز در صورتی کارکرد پایدار خواهد داشت که با الگوهای زیست فرهنگی و تجربهٔ روزمرهٔ افراد هم‌راستا باشد.

افزون بر این، می‌توان میان دو گونه شیوهٔ تنظیم اجتماعی تمایز قائل شد: یکی، مبتنی‌بر قواعد الزام‌آور؛ و دیگری، مبتنی‌بر اقناع و معناپردازی. تجربه‌های اجتماعی نشان می‌دهد در حوزه‌هایی مانند پوشش، اتکا به شیوه‌های صرفاً الزام‌آور نمی‌تواند به‌تنهایی به تثبیت هنجارها بینجامد، بلکه همراهی آن با فرایندهای فرهنگی، آموزشی و رسانه‌ای ضروری است. درواقع، قانون هنگامی نقش تمدنی خود را به‌درستی ایفا می‌کند که در پیوند با یک شبکهٔ گسترده از نهادهای فرهنگی و تربیتی عمل کند.

درنهایت، تداوم و کارآمدی قانون، وابسته به نوعی پذیرش عمومی و ادراک از معقولیت و عدالت آن است. هرچه اعتماد اجتماعی به نهادهای قانون‌گذار و مجری بیشتر باشد، زمینه برای درونی شدن هنجارها نیز فراهم‌تر می‌شود. از این منظر، بهره‌گیری از داده‌های اجتماعی و ارزیابی مستمر پیامدهای سیاست‌ها به اصلاح و بهبود آن‌ها کمک و از بروز شکاف‌های عمیق‌تر جلوگیری می‌کند.

بدین ترتیب، مجموعهٔ این ملاحظات نشان می‌دهد که کارکرد تمدنی قانون در مسئلهٔ حجاب، تنها در چهارچوب الزام حقوقی قابل تبیین نیست، بلکه در پیوندی چندلایه با ساختارهای فرهنگی و اجتماعی معنا پیدا می‌کند و نیازمند نگاهی پویا و هماهنگ با تحولات جامعه است.

۳-۶. پیامدهای تمدنی حجاب در فرایند تمدن‌سازی اسلامی

اگر حجاب در چهارچوب تمدنی فهم شود، آثار آن به حوزهٔ فردی محدود نخواهد بود، بلکه پیامدهایی

در سطح کلان اجتماعی ایجاد می‌کند. تقویت هویت فرهنگی، افزایش امنیت اخلاقی در فضای عمومی، کاهش تعارض‌های ارزشی و تثبیت سبک زندگی اسلامی ازجمله پیامدهایی است که به فرایند شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی کمک می‌کند.

تمدن‌سازی فرایندی تدریجی و فرهنگی است که نیازمند هم‌افزایی میان باورها، قوانین و سبک زندگی است. حجاب هنگامی نقش تمدنی خود را ایفا می‌کند که به‌عنوان بخشی از منظومهٔ فرهنگی جامعه فهم شود و در کنار سایر عناصر تمدن‌ساز مانند عدالت اجتماعی، علم، معنویت و اخلاق عمومی قرار گیرد. در چنین شرایطی، حجاب نه مسئله‌ای صرفاً حقوقی یا سیاسی بلکه مؤلفه‌ای از پروژهٔ کلان بازسازی تمدن اسلامی تلقی خواهد شد.

یکی از ابعاد مهم در این زمینه، نقش حجاب در نهادینه‌سازی ارزش‌هاست. در هر پروژهٔ تمدنی، ارزش‌ها زمانی به ثبات می‌رسند که از سطح گفتمان نظری به سطح عادت‌های اجتماعی و کنش‌های روزمره منتقل شوند. حجاب، به‌عنوان یک کنش قابل مشاهده در عرصهٔ عمومی، امکان تبدیل مفاهیمی چون عفاف، کرامت و خودکنترلی را به رفتارهای عینی فراهم می‌کند. این امر به شکل‌گیری نوعی زیست‌جهان مشترک کمک می‌کند که در آن افراد، بدون نیاز به نظارت دائمی، براساسِ درک درونی‌شده‌ای از هنجارها عمل می‌کنند. چنین وضعیتی، از نشانه‌های بلوغ تمدنی به شمار می‌رود.

ازسوی‌دیگر، حجاب در فرایند معنابخشی به فضای عمومی نیز نقش‌آفرین است. فضای عمومی در هر جامعه‌ای صرفاً بستری فیزیکی نیست، بلکه عرصه‌ای نمادین است که در آن ارزش‌ها بازنمایی و بازتولید می‌شوند. نوع پوشش، شیوهٔ تعامل و الگوهای حضور اجتماعی، همگی در شکل دادن به این فضا مؤثرند. حجاب به بازتعریف این فضا براساسِ معیارهای اخلاقی کمک و آن را از میدان رقابت‌های ظاهری و مصرف‌گرایانه، به محیطی برای تعاملات هدفمند و مبتنی‌بر احترام متقابل تبدیل می‌کند. این تحول در کیفیت فضای عمومی، به‌طور مستقیم بر سرمایهٔ اجتماعی و سطح اعتماد عمومی اثر می‌گذارد.

در سطحی دیگر، می‌توان به تأثیر حجاب بر اقتصاد فرهنگی توجه کرد. الگوهای پوشش، بخشی از نظام مصرف را در جامعه شکل می‌دهند و به صنعت مد، تبلیغات و تولیدات فرهنگی جهت‌گیری‌های خاصی می‌بخشند. هنگامی که حجاب به‌عنوان یک هنجار پذیرفته‌شده تثبیت شود، می‌تواند به شکل‌گیری بازارهای فرهنگی بومی و تقویت صنایع خلاق منطبق با ارزش‌های اسلامی منجر شود. این امر نه‌تنها از وابستگی فرهنگی می‌کاهد، بلکه امکان تولید معنا و زیبایی‌شناسی مستقل را در چهارچوب تمدن اسلامی فراهم می‌کند.

همچنین، در تحلیل کلان‌تر، حجاب را می‌توان در نسبت با قدرت نرم یک تمدن بررسی کرد. تمدن‌ها

برای گسترش نفوذ خود، به ارائهٔ الگوهای جذاب و قابل تقلید از سبک زندگی نیازمند هستند. اگر حجاب بتواند در کنار سایر عناصر فرهنگی، از کرامت انسانی، آرامش روانی و انسجام اجتماعی تصویری متوازن ارائه دهد، می‌تواند به‌عنوان بخشی از این الگوی جذاب مطرح شود. در این صورت، کارکرد آن از مرزهای جغرافیایی فراتر می‌رود و به یکی از مؤلفه‌های اثرگذار در تعاملات بین‌فرهنگی تبدیل خواهد شد.

نکتهٔ مهم دیگر، پیوند حجاب با فرایند درونی‌سازی نظم اجتماعی است. در جوامعی که هنجارها فقط ازطریق ابزارهای بیرونی اعمال می‌شوند، پایداری نظم اجتماعی با چالش مواجه است. اما هنگامی که افراد، هنجارهایی مانند حجاب را به‌عنوان بخشی از هویت فردی و جمعی خود بپذیرند، در رفتارها نوعی خودتنظیمی شکل می‌گیرد که هزینه‌های نظارتی را کاهش می‌دهد و انسجام اجتماعی را تقویت می‌کند. این ویژگی، از شاخص‌های مهم در شکل‌گیری نظام‌های اجتماعی پایدار به شمار می‌رود.

درنهایت، باید به این نکته توجه داشت که اثرگذاری تمدنی حجاب، وابسته به قرار گرفتن آن در منظومهٔ منسجمی از سیاست‌های فرهنگی است. اگر این مقوله به‌صورت جداگانه و بدون پیوند با سایر عناصر مانند آموزش، رسانه، عدالت اجتماعی و الگوهای موفق زیستی دنبال شود، ظرفیت تمدنی آن به‌طور کامل فعال نخواهد شد. ازاین‌رو، تحلیل دقیق این پدیده مستلزم نگاه سیستمی و توجه به تعامل آن با سایر مؤلفه‌های تمدن‌ساز است؛ تعاملی که در صورت تحقق، به تعمیق و تثبیت الگوی زیست اسلامی در سطح جامعه می‌انجامد.

نتیجه‌گیری

مسئلهٔ الزام به حجاب، در بستر نظام جمهوری اسلامی ایران، پدیده‌ای چندلایه است که در تقاطع سه حوزهٔ اخلاق، حقوق و تمدن تحلیل می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که حجاب، در سطح اخلاقی، تجلی فضایل بنیادینی چون عفت، کرامت انسانی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و صیانت از سلامت روانی جامعه است و از این حیث، فراتر از یک انتخاب فردی، واجد کارکردهای جمعی و هنجاری است. در سطح حقوقی، الزام به حجاب بر مبانی‌ای چون نظم عمومی، قاعدهٔ سد ذرائع، اصل عدم اضرار به غیر، فریضهٔ امر به معروف و نهی از منکر و مصلحت نظام استوار است که مجموعاً مشروعیت مداخلهٔ دولت در تنظیم این حوزه را توجیه می‌کنند.

بااین‌حال، تحلیل تمدنی نشان می‌دهد که کارکرد حجاب به قلمرو حقوق و اخلاق محدود نیست، بلکه به‌عنوان یکی از عناصر سازندهٔ سبک زندگی اسلامی، در شکل‌دهی به نظم اخلاقی جامعه، بازتولید هویت فرهنگی، تحکیم نهاد خانواده و تمایز تمدنی نقش‌آفرین است. از این منظر، حجاب بخشی از

معماری فرهنگی تمدن اسلامی و مؤلفه‌ای در فرایند تمدن‌سازی نوین محسوب می‌شود که تحقق کارکردهای آن، به درونی‌سازی اجتماعی و پذیرش فرهنگی وابسته است.

براین‌اساس، می‌توان نتیجه گرفت که کارآمدی و پایداری سیاست‌های مرتبط با حجاب، در گرو اتخاذ رویکردی متوازن و چندبعدی است. تمرکز صرف بر ابزارهای کیفری، بدون توجه به بسترهای فرهنگی و اجتماعی، نه‌تنها به تحقق اهداف مورد نظر منجر نمی‌شود، بلکه می‌تواند به ایجاد شکاف میان قانون و جامعه بینجامد. در مقابل، رویکردی هوشمند، تدریجی و ترکیبی که بر اقناع فرهنگی، آموزش اجتماعی، تقویت سرمایهٔ نمادین حجاب و استفادهٔ حداقلی و متناسب از ضمانت اجراهای قانونی استوار باشد، می‌تواند برای ایجاد تعادل میان آزادی‌های فردی و مصالح جمعی بستر مناسبی فراهم کند.

درنهایت، بازتعریف نسبت میان حقوق، اخلاق و فرهنگ در چهارچوبی تمدنی و حرکت به‌سوی الگوی حکمرانی فرهنگی مبتنی‌بر گفت‌وگوی اجتماعی، کرامت انسانی و اعتماد عمومی، شرط اساسی تحقق اهداف نظام در حوزهٔ حجاب و نیز تقویت بنیان‌های تمدن نوین اسلامی خواهد بود.

منابع

- آینده‌چی، عباس، عرب خراسانی، سمیه (۱۴۰۲). فراتحلیل متغیرهای روان‌شناختی همبسته با عفاف و حجاب. *فصلنامهٔ علمی فرهنگی تربیتی زنان و خانواده*، ۱۸(۶۳)، ۱۵۵-۱۸۲.
https://dorl.net/dor/20.1001.1.26454955.1402.18.63.5.1

- اسعدی، محمدمصطفی (۱۴۰۰). کارکردشناسی فرهنگی و تمدنی خانواده‌انگاری جامعه از دیدگاه قرآن کریم. *فصلنامهٔ تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی*، ۱۲(۴۲)، ۷-۳۲.
https://dorl.net/dor/20.1001.1.22520538.1399.12.42.6.5

- افلاک‌سیر، عبدالعزیز، ابراهیمی، فاطمه (۱۳۹۳). خودشیءانگاری و رابطهٔ آن با افسردگی و عزت‌نفس در گروهی از دانشجویان دختر دانشگاه شیراز. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ۱۲(۱)، ۳۱-۴۴. http://doi.org/10.22051/jwsps.2014.1473

- ایمنی، معصومه، رحمان‌ستایش، محمدکاظم (۱۳۹۹). وجوب حجاب حکمی فردی با آثار اجتماعی. *پژوهش‌نامهٔ اسلامی زنان و خانواده*، ۸(۲)، ۱۵۷-۱۷۷.
https://dorl.net/dor/20.1001.1.25386190.1399.8.2.8.5

- باقری، محمدمهدی، گلشنی، علیرضا، بیابان‌نورد سروستانی، علیرضا (۱۴۰۴). راهکارهای تحقق مؤلفهٔ تمدن‌ساز اقتصاد براساسِ بیانیهٔ گام دوم انقلاب اسلامی. *پژوهش‌های تطبیقی فقه، حقوق و سیاست*، ۷(۴)، ۱-۱۷. https://doi.org/10.61838/

- پرورش، الهه، حجازی، سیدناصر، حقیقتیان، منصور (۱۴۰۵)، مطالعهٔ جامعه‌شناختی پایداری نهاد خانواده در جامعهٔ شهری اصفهان با رویکرد ساختارهای فرهنگی. *مجلهٔ توسعهٔ فردی و تحول سازمانی*، ۴(۲)، ۱-۲۶. https://journalpdot.com/index.php/jpdot/article/view/269

- جاویدی، مجتبی (۱۳۹۹). نگاهی روش‌شناسانه به نظریهٔ قرارداد اجتماعی توماس هابز. *فصلنامهٔ مطالعات حقوق عمومی*، ۵۰(۲)، ۶۸۵-۷۰۹.
https://doi.org/10.22059/jplsq.2018.250994.1661

- جلائی نوبری، حسین (۱۴۰۳). آثار اجتماعی عفاف و حجاب بر امنیت روانی جامعه از دیدگاه علامه مصباح یزدی. *فصلنامهٔ مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری*، ۶(۱۹)، ۱-۱۵.
https://www.magiran.com/p2794703

- حسین‌زاده، علی، نیازی، محسن، شفایی‌مقدم، الهام (۱۳۹۷). بررسی رابطهٔ عوامل اجتماعی و فرهنگی و نگرش به هنجار پوشش اسلامی (حجاب): مطالعهٔ موردی دانشجویان دانشگاه کاشان در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲. *مجلهٔ دین و ارتباطات*، ۲۵(۱)، ۹-۴۰.
https://doi.org/10.30497/rc.2018.2260

- حسینی دولت‌آباد، بی‌بی حکیمه، هاشم‌نیا، سیده جمیله (۱۳۹۸). تحلیل انتقادی خودشیءانگاری زنان و راهکارهای قرآنی مواجهه با آن. *فصلنامهٔ اسلام و مطالعات اجتماعی*، ۷(۲)، ۱۳۶-۱۵۸.
https://journals.dte.ir/article_68236.html?lang=en

- حکمت‌آرا، محمدکریم، قادری، علی (۱۴۰۲). الگوی سبک زندگی تمدن‌ساز از دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی). *مطالعات فرهنگی پلیس*، ۱۰(۴)، ۶۳-۸۱.
https://doi.org/10.22034/jpcs.2024.1276517.1266

- دهشیری، محمدرضا (۱۳۷۹). جهانی شدن و هویت ملی. *فصلنامهٔ مطالعات ملی*، ۲(۵)، ۶۹-۱۰۰.
https://www.rjnsq.ir/article_111021.html

- ذکاوتمند، نادعلی، بهارلویی، سیامک، امینی، حسینعلی (۱۴۰۴)، استحکام خانواده در فقه و حقوق؛ اصل بنیادین یا قاعدهٔ راهبردی؟. *دانشنامهٔ فقه و حقوق تطبیقی*، ۳(۳)، ۱-۱۶.
https://doi.org/10.61838/jecjl.196

- رجبی، عباس (۱۳۸۹). نقش حجاب و پوشش زن در سلامت روان. *پژوهش‌نامهٔ اسلامی زنان و خانواده*، ۳(٦)، ۱۳-۳٦. https://www.magiran.com/p836629

- رضوانی‌مفرد، احمد، جعفری هرندی، مهدی (۱٤۰۲). مراحل و کیفیت نظارت مردم بر حاکمیت در قالب امر به معروف و نهی از منکر. *فصلنامهٔ مطالعات فقه و حقوق اسلامی*، ۱۵(۳۱)، ۵۷-۷۶. https://doi.org/10.22075/feqh.2021.22746.2780

- رهنما، اکبر، علی‌اکبرزاده آرانی، زهرا، خاری آرانی، مجید (۱۳۹٤). بررسی مفهوم حجاب در متون اسلامی، جایگاه آثار و جلوه‌های تربیتی آن. *پژوهش‌نامهٔ معارف قرآنی*، ٦(۲۲)، ۳۷-٥٤. https://doi.org/10.22054/rjqk.2015.4501

- سالاری‌فر، محمدرضا (۱۳۹٦). مبانی روان‌شناختی حجاب و عفاف با تأکید بر متون اسلامی. *دوفصلنامهٔ مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ۱۱(۲۱)، ۷۷-۱۰٦. https://doi.org/10.30471/psy.2018.1425

- سجادی، سیده زهرا، عارف، علی‌اکبر، زارعی جلیانی، محسن (۱٤۰۳)، نقش حجاب مصونیت‌ساز و غیرت دینی بر آرامش روانی جامعه و تحکیم بنیان خانواده. *معرفت و بصیرت اسلامی*، ۳(۱)، ۲۵-۳٦. https://doi.org/10.61838/iki.37

- سجادی، سیده زهرا، عارف، علی‌اکبر، زارعی جلیانی، محسن (۱٤۰٤)، رابطهٔ حجاب مصونیت‌ساز و حقوق شهروندی اسلامی با نگاهی به قانون اساسی. *پژوهش‌های تطبیقی فقه، حقوق و سیاست*، ۷(٤)، ۱-۱٤. https://doi.org/10.61838/

- سلطانی رنانی، سیدمهدی (۱۳۹۲). تربیت اجتماعی و پایه‌های اخلاقی آن در قرآن از دیدگاه علامه طباطبایی. *فصلنامهٔ مطالعات اخلاق کاربردی*، ۹(۳٤)، ۲۳۵-۲٦۰. https://akhlagh.morsalat.ir/article_21410.html

- شریفی، احمدحسین (۱۳۸٦). *آیین زندگی و اخلاق کاربردی*، ویراست دوم، چاپ هفدهم، قم: نشر معارف.

- صابریان، علیرضا (۱۳۸۸). مصلحت و جایگاه آن در حکومت اسلامی. *آموزه‌های فقهی (فقه مدنی)*، ۲(۲)، ۷۳-۱۰٦. https://cjd.razavi.ac.ir/article_885.html

- صادقی فسائی، سهیلا، رجب لاریجانی، مهسا (۱۳۸۹). مطالعهٔ جامعه‌شناختی آزار جنسی زنان در محیط کار. *زن در توسعه و سیاست*، ۸(۳)، ۱۱۱-۱۳٤.
https://jwdp.ut.ac.ir/article_21271.html

- طاهری‌نیا، احمد (۱٤۰۱). فردی یا اجتماعی بودن حجاب از منظر قرآن. *قرآن‌شناخت*، ۱۵(۱)، ۲۵-٤۲. https://qoranshenakht.nashriyat.ir/node/268

- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۹۰). *المیزان فی تفسیر القرآن*. ج۱۵، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

- عبدالملکی، مجتبی، شمسینی غیاثوند، حسن، خستو، رحیم، مقیمی، سعید (۱٤۰۳). قوام‌بخشی متقابل اخلاق و تمدن در گفتمان امام علی(ع)؛ با تأکید بر کرامت انسانی. *مطالعات سیاسی تمدن نوین اسلامی*، ٤(۸)، ۱۶۳-۱۷۸. https://doi.org/10.22034/rcdir.2024.469822.1126

- عزیزی دیماندول، اکرم (۱٤۰۲). کارکرد حجاب بر کنترل ناهنجاری‌های جنسی در جامعه. *پژوهش‌های مطالعات اسلامی معاصر*، ۱(۹)، ۷۱-۸۹. https://civilica.com/doc/1983219/

- فرزین‌راد، رؤیا (۱۳۸۱). آزادی‌های اجتماعی از دیدگاه اسلام. *پژوهش‌های دانش انتظامی*، ٤(٤)، ۹٤-۱۱۳. https://www.magiran.com/p982043

- فقیهی، فاطمه، خندق‌آبادی، هانیه (۱٤۰۳). الزام قانونی حجاب از منظر حقوق شهروندی، *مطالعات اسلامی زنان و خانواده*، ۱۱(۲۰)، ۱۲۱-۱٤۲.
https://dorl.net/dor/20.1001.1.29807603.1403.11.20.6.9

- قرائتی، محسن (۱۳٦٦). *درس‌هایی از قرآن*، ج۱، قم، ایران: مؤسسهٔ در راه حق.

- قطبی، میلاد، بهادری جهرمی، علی (۱۳۹۵). محدودیت‌های آزادی در اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. *مطالعات حقوق بشر اسلامی*، ۵(۱۰)، ۵۵-۸۰.
https://ensani.ir/file/download/article/20170830164705-9840-59.pdf

- قنبری، رامین (۱٤۰۲). تحلیل نقش عفاف و حجاب در تحکیم مبانی اخلاقی و حقوقی خانواده: رویکردی فرهنگی و اجتماعی. *مطالعات تربیتی و روان‌شناختی خانواده*، ۵(۹)، ۱۲۱-۱٤۲.
https://mtr.jz.ac.ir/article_220538.html

- کریمی، باهره، عارف، علی‌اکبر، زارعی جلیانی، محسن (۱٤۰۳)، الگوی معرفتی امام سجاد(ع) درزمینهٔ ترویج فرهنگ عفاف و حجاب. *مجلهٔ معرفت و بصیرت اسلامی*، ۲(۳)، ٦۸-۷۹. https://doi.org/10.61838/iki.2.3.7

- کلینی، محمدبن‌یعقوب (۱۴۰۷ق). *الکافی*. ج۵. تهران: دارالکتب الإسلامیة.

- محمودی، مرتضی، بابایی، محمدعلی (۱۳۹۹). مبانی جرم‌انگاری عدم رعایت حجاب شرعی در حقوق کیفری ایران. *پژوهش‌نامهٔ حقوق کیفری*، ۱۱(۱)، ۲۵۳-۲۷٤. https://doi.org/10.22124/jol.2020.10433.1542

- مطهری، مرتضی (۱۳۹۳). *مسئلهٔ حجاب*، تهران: انتشارات صدرا.

- ملک افضلی اردکانی، محسن، فلاح، فاطمه (۱۳۹٤). تحلیل و نقد ادلهٔ فردی بودن حجاب. *مجلهٔ فقه و اصول*، ٤۷(۲)، ۱۸۳-۲۰٤. https://doi.org/10.22067/fiqh.v47i21.37517

- مهدی‌پور دهکردی، فرهاد، خسروانی دهکردی، بهناز (۱٤۰۱). سلامت روانی و ذهنی براساسِ حجاب. *مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی*، ۸(۱)، ۵۸۸-۵۹۷. https://irijournals.ir/journals/06-Psychology/v8-i1-spring01/paper43.pdf

- نقیبی، سید ابوالقاسم (۱۳۸٦). سوءاستفاده از حق در حقوق خانواده از منظر فقه امامیه و حقوق ایران. *مجلهٔ فقه و حقوق خانواده*، ۱۲(٤۷)، ۳۹-٦۱. https://doi.org/10.30497/flj.2008.67999

- نیکخو، سجاد، اصلانی، مهدی، رضوان‌خواه، سلمان (۱٤۰۳). تبیین نقش عفاف و حجاب در پایداری امنیت اجتماعی از دیدگاه قرآن. *فصلنامهٔ زن و جامعه*، ۱۵(۵۸)، ۱۸۵-۱۹٦. https://doi.org/10.30495/jzvj.2024.21008.2812

- نیلی، مجید، باقی‌زاده، محمدجواد، یوسفیان شوره‌دلی، بهنام (۱٤۰٤)، جرم‌انگاری بی‌حجابی با تأکید بر قاعدهٔ نفی ضرر؛ چالش‌های نظری و حقوقی. *فصلنامهٔ فقه جزای تطبیقی*، ۵(۱)، ٤۹-٦۰. https://www.jccj.ir/article_217873.html

- وحدانی‌فر، هادی، حسینی، زکیه بیگم (۱٤۰۰). تحلیلی بر فرهنگ حجاب در اندیشهٔ آیت‌الله خامنه‌ای. *دوفصلنامهٔ مطالعات اندیشهٔ معاصر مسلمین*، ۷(۱۳)، ۱۱-۳۹. https://mam.journals.miu.ac.ir/article_5506.html

References

- Abdolmaleki, M., Shamsini Ghiasvand, H., Khasto, R., Moghimi, S., (2024). The Mutual Consistency of Ethics and Civilization in Imam Ali's Discourse: Emphasizing Human Dignity. *Research of Modern Islamic Civilization*, 4(8), 163-178. https://doi.org/10.22034/rcdir.2024.469822.1126 [In Persian]

- Aflakseir, A.A., & Ebrahimi, F. (2014). Self-objectification and its Relationship with Depression and Self-esteem in a Group of Female Students at Shiraz University. *Women's Studies Sociological and Psychological*, 12(1), 31-44. http://doi.org/10.22051/jwsps.2014.1473 [In Persian]

- Aindechi, A., & Arab Khorasani, S. (2023). Meta-analysis of Psychological Variables Associated with Hijab and Chastity. *Scientific Journal of The Women and Families Cultural-Educational*, 18(63), 155-182. https://dorl.net/dor/20.1001.1.26454955.1402.18.63.5.1 [In Persian]

- Asaadi M.M. (2021). Cultural and Civilizational Functions of Considering the Society as Family from the Perspective of the Holy Quran. *The History of Islamic Culture and Civilization Quarterly Journal of Research*, 12(42), 7-32. https://dorl.net/dor/20.1001.1.22520538.1399.12.42.6.5 [In Persian]

- Azizi Dimandol, A. (2024). The Function of Hijab in Controlling Sexual Disorders in Society. *Contemporary Islamic Studies Researches*, 1(9), 71-89. https://civilica.com/doc/1983219/

- Bagheri, M.M., Golshani, A., & Biyaban Navard Sarvestani, A. (2025). Strategies for Realizing the Civilization-Building Economic Component Based on the Statement of the Second Phase of the Islamic Revolution. *Comparative Studies in Jurisprudence, Law, and Politics*, 7(4), 1-17. https://doi.org/10.61838/ [In Persian]

- Dehshiri, M.R. (2000). Globalization and National Identity. *National Studies Quarterly*, 2(5), 69-100. https://www.rjnsq.ir/article_111021.html [In Persian]

- Faghihi, F., & Khandagh Abadi, H. (2024). Legal Obligation of Hijab from the Perspective of Citizenship Rights. *Islamic Studies of Women & Family*, 11(20), 121-142. https://dorl.net/dor/20.1001.1.29807603.1403.11.20.6.9 [In Persian]

- Farzin Rad, R. (2002). Social Freedoms in the View of Islam. *Journal of Research Police Science*, 4(4), 94-113. https://www.magiran.com/p982043 [In Persian]

- Ghanbari, R. (2024). Analyzing the Role of Chastity and Hijab (Veil) in Consolidating the Moral and Legal Foundations of the Family: A Cultural and Social Approach. *Educational and Psychological Studies of the Family*, 5(9), 121-142. https://mtr.jz.ac.ir/article_220538.html [In Persian]

- Hekmat-Ara, M.K., & Ghaderi, A. (2023). The Model of Civilization-Building Lifestyle from the Point of View of Imam Khamenei's Madzala Al-Aali. *Police Cultural Studies*, 10(4), 63-81. https://doi.org/10.22034/jpcs.2024.1276517.1266 [In Persian]

- Hoseinzadeh, A., Niazi, M., & Shafaei Moghadam, E. (2018). Study of Social and Cultural Factors Affecting the Normal Islamic Dress (Hijab) Case Study of Kashan University. *Religion & Communication Journal*, 25(1), 9-40. https://doi.org/10.30497/rc.2018.2260 [In Persian]

- Hosseini Dolatabad, B.H., & Hashimnia, S.J. (2019). Qur'anic Analysis of Women's Self-objectification and the Ways to Deal with It. *The Quarterly Journal of Islam and Social Studies*, 7(2), 136-158. https://journals.dte.ir/article_68236.html?lang=en https://dorl.net/dor/20.1001.1.26454955.1402.18.63.5.1 [In Persian]

- Imani, M., & Rahman Setayesh, M.K. (2020). The Obligation of Hijab, an Individual Rule with Social Effects. *The Islamic Journal of Women and the Family*, 8(2), 157-177. https://dorl.net/dor/20.1001.1.25386190.1399.8.2.8.5 [In Persian]

- Jalaei Nobari, H. (2024). The Social Effects of Modesty and Hijab on the Psychological Security of Society from the Perspective of Allameh Mesbah Yazdi. *Studies and Research in Behavioral Sciences Journal*, 6(19), 1-15. https://www.magiran.com/p2794703 [In Persian]

- Javidi, M. (2020). A Methodological Look at the Social Contract Theory of Thomas Hobbes. *Public Law Quarterly*, 50(2), 685-709. https://doi.org/10.22059/jplsq.2018.250994.1661 [In Persian]

- Karimi, B., Aref, A.A., & Zareie Jalyani, M. (2024). The Epistemological Model of Imam Sajjad (AS) in Promoting the Culture of Modesty and Hijab. *Islamic Knowledge and Insight*, 2(3), 68-79. https://doi.org/10.61838/iki.2.3.7 [In Persian]

- Kulayni, M. (1986). *Al-Kafi*, Vol. 5, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah. [In Arabic]

- Mahmoodi, M., & Babaei, M.A. (2020). Foundations of Non-Observance Criminalization of Religious Veil (Hijab) in Iranian Criminal Law. *Criminal Law Research*, 11(1), 253-274. https://doi.org/10.22124/jol.2020.10433.1542 [In Persian]

- Malek Afzali Ardakani, M., & Fallah, F. (2015). An Analysis and Criticism of the Arguments for the Individuality of the Hijab. *Journal of Feqh & Usul*, 47(2), 183-204. https://doi.org/10.22067/fiqh.v47i21.37517 [In Persian]

- Mehdipour Dehkordi, F., & Khosravani Dehkordi, B. (2022). Mental and Psychological Health Based on Hijab. *Journal of Psychology and Educational Sciences*, 8(1), 588-597. https://irijournals.ir/journals/06-Psychology/v8-i1-spring01/paper43.pdf [In Persian]

- Motahhari, M. (2014). *The Issue of Hijab*, Tehran: Sadra Publications. [In Persian]

- Naghibi, S.A.Gh. (2008). Misuse of Rights in Family Law from Iranian Law and Jurisprudence Point of View. *Journal of Feqh & Family Law*, 12(47), 39-61. https://doi.org/10.30497/flj.2008.67999 [In Persian]

- Nikkhoo, S., Aslani, M., & Rezvankhah, S. (2024). Explaining the Role of Modesty and Hijab in the Sustainability of Social Security. *Quarterly Journal of Women & Society*, 15(58), 185-196. https://doi.org/10.30495/jzvj.2024.21008.2812 [In Persian]

- Nili, M., Baghi zadeh, M.J., & Yousefiyan Shoredeli, B. (2025). The Criminalization of Unveiling Based on the No-Harm Principle: Theoretical and Legal Challenges. *Comparative Criminal Jurisprudence*, 5(1), 49-60. https://www.jccj.ir/article_217873.html [In Persian]

- Parvaresh, E., Hejazi, S.N., & Haghighatian, M. (2025). A Sociological Study of Family Sustainability in Urban Isfahan: A Cultural-Structural Approach. *Journal of Personal Development and Organizational Transformation*, 4(2), 1-26. https://journalpdot.com/index.php/jpdot/article/view/269 [In Persian]

- Qara'ati, M. (1987). *Lessons from the Qur'an*, Vol. 1, Qom, Iran: Dar Rah-e Haqq Institute. [In Persian]

- Qotbi, M., & Bahadori Jahromi, A. (2016). Restrictions on liberty of the Constitution of the Islamic Republic of Iran. *Journal of Islamic Human Rights Studies*, 5(10), 55-80. https://ensani.ir/file/download/article/20170830164705-9840-59.pdf [In Persian]

- Rahnama, A., Ali Akbarzadeh Arani, Z., & Khari Arani, M. (2016). The Concept of the Hijab in Islamic Texts and its Training Effects. *Journal of Quranic Knowledge*, 6(22), 37-54. https://doi.org/10.22054/rjqk.2015.4501 [In Persian]

- Rajabi, A. (2010). The Role of Women's Hijab and Modest Dress in Mental Health. *The Islamic Journal of Women and the Family*, 3(6), 13-36. https://www.magiran.com/p836629 [In Persian]

- Rezvani Mofrad, A., & Jafari Harandi, M. (2023). Stages and Quality of People's Control over the Government in the Form of Enjoining the Good and Forbidding the Evil. *Journal of Studies in Islamic Law & Jurisprudence*, 15(31), 57-76. https://doi.org/10.22075/feqh.2021.22746.2780 [In Persian]

- Saberiyan, A. (2009). Expediency and Its Position in Islamic Government. *Civil Jurisprudence Doctrines*, 2(2), 73-106. https://cjd.razavi.ac.ir/article_885.html [In Persian]

- Sadeghi Fasaei, S., & Rajab Larijanei, M. (2010). Sociological Analysis of Sexual Harassment against Women in Workplace. *Woman in Development & Politics*, 8(3), 111-134. https://jwdp.ut.ac.ir/article_21271.html [In Persian]

- Sajjadi, S.Z., Aref, A.A, & Zareie Jalyani, M. (2025). The Relationship Between Protective Hijab and Islamic Citizenship Rights with Reference to the Constitution. *Comparative Studies in Jurisprudence, Law, and Politics*, 7(4), 1-14. https://doi.org/10.61838/ [In Persian]

- Sajjadi, S.Z., Aref, A.A, & Zareie Jalyani, M. (2025). The Role of Protective Hijab and Religious Zeal in Psychological Tranquility of Society and the Strengthening of Family Foundations. *Islamic Knowledge & Insight*, 3(1), 25-36. https://doi.org/10.61838/iki.37 [In Persian]

- Salarifar, M.R. (2017). Psychological Foundations of Hijab and Modesty with Emphasis on Islamic Texts. *Biquarterly Journal of Studies in Islam & Psychology*, 11(21), 77-106. https://doi.org/10.30471/psy.2018.1425 [In Persian]

- Sharifi, A.H. (2007). *The Way of Life and Applied Ethics*, 2nd ed., 17th Printing, Qom: Ma'arif Publishing. [In Persian]

- Soltani Ranani, S.M. (2014). Social Education and its Moral Foundations in the Qur'an from the Perspective of Allameh Tabatabaei. *Quarterly Journal of Applied Ethics Studies*, 9(34), 235-260. https://akhlagh.morsalat.ir/article_21410.html [In Persian]

- Tabatabai, S.M.H. (2011). *Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an*, Vol. 15, Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic]

- Taherinia, A. (2022). The Individual or Social Nature of Hijab from the Perspective of the Qur'an. *Qoran Shenakht*, 15(1), 25-42. https://qoranshenakht.nashriyat.ir/en/node/268 [In Persian]

- Vahdanifar, H., & Hosseini, Z.B. (2021). An Analysis of the Culture of Hijab in Ayatollah Khamenei's Thought. *Journal of Studies of Muslims Contemporary Thought*, 7(13), 11-39. https://mam.journals.miu.ac.ir/article_5506.html [In Persian]

- Zekavatmand, N., Baharlooi, S., & Amini, H.A. (2025). Is the Strength of the Family in Jurisprudence and Law a Fundamental Principle or a Strategic Rule?. *The Encyclopedia of Comparative Jurisprudence and Law*, 3(3), 1-16. https://doi.org/10.61838/jecjl.196 [In Persian]